

Bijlage K Management letter 2023

Auteur: Concern Inkoop gemeente Hilversum

Datum: 5 april 2024

Naam aanbesteding: Auditdiensten

Kenmerk: 1357177

PUBLIEKE
SECTOR
ACCOUNTANTS

Managementletter 2023

Gemeente Hilversum

Aan het college van burgemeester en
wethouders van de gemeente Hilversum
Postbus 9900
1201 GM HILVERSUM

Onderwerp
Managementletter 2023

Datum
9 januari 2024

Kenmerk
312018008.23.479

Geacht college,

Wij hebben, als onderdeel van de controle van de jaarrekening 2023, de interim-controle voor uw gemeente uitgevoerd. Deze controle is primair gericht op de analyse en evaluatie van de interne beheersingsomgeving en de daarin opgenomen maatregelen van interne controle. In onze managementletter zijn onze bevindingen en aanbevelingen opgenomen. Tevens heeft deze controle als doelstelling om de aandachtspunten voor de jaarrekening 2023 te signaleren en onder uw aandacht te brengen.

Volledigheidshalve merken wij op dat onze analyse en evaluatie is uitgevoerd in het kader van de door de raad verstrekte opdracht tot controle van de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Wij merken op dat deze brief is opgesteld ten behoeve van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Hilversum en niet zonder onze toestemming aan derden mag worden verstrekt.

De bevindingen en aanbevelingen dienen te worden gelezen als constructieve aanwijzingen voor het college als onderdeel van het continue proces van het veranderen en verbeteren van de beheersing van de bedrijfsvoering en de kwaliteit van de jaarrekening. Graag willen wij deze rapportage en de daarin opgenomen bevindingen en aanbevelingen nader met u bespreken.

Met vriendelijke groet,

Publieke Sector Accountants B.V.

Was getekend: A. Booi RA

Inhoudsopgave

Contact

De volgende personen kunnen benaderd worden bij vragen met betrekking tot deze managementletter:

Arie Booij

Tel: 06 1509 2689

Jan Scholten

Tel: 06 2832 1383

Overzicht van adviezen.....	2
1. Inleiding.....	5
2. Onze evaluatie van uw interne beheersomgeving.....	9
3. Procesbevindingen.....	21
4. Overige onderwerpen en aandachtspunten voor de jaarrekening	34

Overzicht van adviezen

Overzicht van adviezen

Hierna hebben wij een overzicht van adviezen opgenomen die wij in de managementletter hebben opgenomen. Wij hebben daarbij een verwijzing naar de pagina opgenomen en een prioritering aangegeven. Een aantal adviezen is van belang voor de jaarrekening 2023, en moet dan ook bij oplevering van de concept-jaarrekening zijn opgevolgd. Bij de overige adviezen hebben wij onderscheid gemaakt tussen adviezen waarvan wij het belangrijk vinden dat deze binnen een jaar (2024) zijn opgevolgd en adviezen waar de periode van opvolging wat langer kan zijn (bijvoorbeeld 2025-2026). Wij gebruiken daarvoor de hiernaast opgenomen legenda:

Opvolging uiterlijk bij oplevering concept-jaarrekening 2023	
Opvolging uiterlijk 31-12-2024	
Opvolging 2025 - 2026	

Nr.	Advies	Pag.	Prio
1	Om stappen te kunnen maken om een volgend niveau van verbijzonderde interne controle, conform de Bado-notitie "De verbijzonderde interne controle bij decentrale overheden" te kunnen halen, is het van belang om uw ambitie hierin helder te maken en een daarbij passend tijdspad te benoemen. Hierbij is het van belang dat u blijft investeren in de kwaliteit van de bedrijfsvoering, waarbij de 1e lijn (proceseigenaar) en 2e lijn (business control) zichtbaar meer eigenaarschap voor de interne beheersing (kwaliteit processen en interne controle) neemt en de 3e lijn (CCA) in een meer toetsende en adviserende rol komt. Investering in de risicoanalyse en de kracht van uw IT-omgeving zijn daarbij ook van belang.	9 t/m 13	
2	Neem kennis van de (geactualiseerde) kadernota van de commissie Bbv en de bijhorende vraag- en antwoordrubriek in de aanloop naar de op te stellen rechtmatigheidsverantwoording welke voor het eerst in de jaarrekening 2023 zal worden opgenomen. Daar worden momenteel vragen met bijhorende antwoorden gepubliceerd, die u mogelijk ook van belang kunnen zijn voor uw rechtmatigheidsverantwoording. Wij merken dat naarmate de tijd verstrijkt er sprake is of kan zijn van gewijzigde inzichten waar mogelijk ook u iets mee kunt, wilt of moet doen. Wij adviseren u verder om de ervaringen die met de eerste rechtmatigheidsverantwoording bij de jaarrekening 2023 zullen worden opgedaan, te evalueren en voor zover u dat noodzakelijk acht, mee te nemen in beleidsmatige wijzigingen hieromtrent. Voor de jaarrekening 2023 geven wij u in overweging om, eventueel op een eerder moment dat u met de jaarrekening doet, de eventuele begrotingsafwijkingen over 2023 aan de raad te melden	13 t/m 16	
3	Houdt zicht op verder te verbeteren zaken in het kader van informatiebeveiliging en ontwikkelingen daarbij en stuur actief bij waar noodzakelijk.	16	Continue proces
4	Geef opvolging aan bevindingen uit IT-controles en bepaal de impact op de te verrichten interne controlewerkzaamheden. Actualiseer uw bijhorende audit-kalender.	17	
5	Laat een IT-auditor meekijken (aan de voorkant) naar de mogelijke opzet van beheersmaatregelen in de (nieuwe) financiële applicatie.	17	

6	Blijf aandacht besteden aan de inschatting van frauderisico's en de beheersing daarvan. Rond de actualisatie van de frauderisicoanalyse op korte termijn af. De huidige opzet biedt daarvoor een prima basis. Bespreek de door u onderkende risico's ook met de Audit- en Rekeningcommissie.	18	
7	Blijf sturen op de opvolging van adviezen uit interne en externe controle en zorg dat de onderliggende rapportage actueel en betrouwbaar is. Ook hier zien wij een belangrijke rol voor de 1e en 2e lijn.	19	
8	Uit de interne controle zijn bevindingen gebleken voor diverse processen die opvolging voor de jaarrekening 2023 behoeven of nog onderwerp van controle zijn richting de jaarrekening. Deze zijn bekend en geadresseerd binnen team CCA en worden in overleg met PSA verder afgerond. Voor een meer inhoudelijke toelichting verwijzen wij naar hoofdstuk 3.	21 t/m 32	
9	Stel vast, door middel van "back-testing" dat de aannames en veronderstellingen die ten grondslag liggen aan uw beheerplannen voor groot onderhoud, nog valide zijn. Dit kan door van geplande werkzaamheden vast te stellen of deze ook daadwerkelijk zijn uitgevoerd en of dat tegen de ingeschatte hoeveelheden en prijzen is gebeurd. Wanneer sprake is van afwijkingen, dient u de impact op de getroffen voorziening en meerjarendotatie te bepalen. Blijf daarbij ook aandacht houden voor investeringen in uw kapitaalgoederen versus groot onderhoud. De verantwoording van bijhorende kosten is immers anders (o.g.v. Bbv).	34	
10	Actualiseer de resultaatprognoses van uw lopende grondexploitaties en bepaald de impact op de waardering en resultaatneming in de jaarrekening 2023. Betrek daarbij de resterende looptijd van de exploitaties, de programmering, en het risicoprofiel. Onderbouw uw uitgangspunten en veronderstellingen op basis van valideerbare informatie.	35	
11	Beoordeel, op basis van de jaarrekening 2023 van de GEM Crailo en de geactualiseerde grondexploitatie per 1-1-2024 van de GEM Crailo de volwaardigheid van uw uitstaande vordering van € 16 miljoen, en werk dit uit in een positionpaper.	36 t/m 37	
12	Beoordeel de waardering van uw kapitaalbelang in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht en werk dit uit in een positionpaper.	37	
13	Beoordeel de toereikendheid van de voorziening verlofsparen.	37	
14	Wij hebben een aantal (algemene) aandachtspunten voor de jaarrekening 2023 geformuleerd. Voor een efficiënte en effectieve jaarrekeningcontrole is het van belang dat bij aanvang van de controle de jaarrekening volledig beschikbaar is, welke intern (zichtbaar) is gecontroleerd. Wij verwijzen verder naar pagina 35 en 36.	38 t/m 39	
15	Het aantal SiSa-regelingen waarover u verantwoording in de jaarrekening moet afleggen, neemt ook in 2023 weer toe. De voorbereiding van de SiSa-bijlage met bijhorend (interne) controledossier is een belangrijk aandachtspunt.	39 t/m 40	

1. Inleiding

1. Inleiding

Onze controleaanpak is risicogericht

In het kader van onze interim-controle hebben wij de interne beheersingsomgeving onderzocht voor zover dit relevant is voor de bijdrage daarvan aan de getrouwheid van de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking, die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing. Hierdoor is onze analyse en evaluatie beperkter dan dat deze zou zijn geweest in het kader van een opdracht tot het geven van een oordeel omtrent de opzet, het bestaan, de effectiviteit en de efficiency van de interne beheersing als geheel en bestrijkt daarom niet noodzakelijkerwijze alle in de interne organisatie vervatte tekortkomingen. Daarnaast hebben wij een aantal aandachtspunten benoemd waarvan wij het zinvol achten daar bij de controle aandacht aan te besteden.

Wij hebben bij de interim-controle vooral aandacht besteed aan de inrichting van uw interne beheersomgeving en de financiële processen. Daarbij hebben wij extra aandacht besteed aan de verbijzonderde interne controle, omdat dit een belangrijk onderdeel is voor het opstellen van de rechtmatigheidsverantwoording door het college over 2023. In hoofdstuk 2 gaan wij daar op in.

Hierna geven wij aan welke belangrijkste risicogebieden en aandachtspunten voor de jaarrekeningcontrole 2023 van uw gemeente zijn geïdentificeerd. Deze zijn mede bepaald op basis van het overleg wat wij op 31 oktober 2023 met de audit- en rekeningcommissie hebben gehad.

Aandachtspunten voor controle en rapportage

Voor de jaarrekeningcontrole 2023 onderkennen wij een aantal aandachtspunten, die een verhoogd risico met zich mee (kunnen) brengen op een materiële fout in uw jaarrekening en die een mogelijke impact op de bedrijfsvoering kunnen hebben. Opname van een risicogebied of aandachtspunt in deze opsomming betekent niet dat daadwerkelijk sprake is van risico's die zich daadwerkelijk voordoen, maar is enkel bedoeld om aan te geven dat wij hier tijdens onze controle (extra) aandacht aan zullen besteden. De risicogebieden zijn hieronder weergegeven.

- De voortgang van de investeringsplanning en beheersing van investeringskredieten.
- Grip op de GEM Crailo B.V. en de waardering van uw vordering op de GEM Crailo B.V. in verband met de uitgestelde betalingsverplichting van de GEM.
- De waardering van uw kapitaalbelang in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht.
- De voortgang en status ontwikkeling grondexploitaties:
 - Waardering Stationsgebied (in relatie tot de reeds getroffen verliesvoorziening en de bijdrage aan het Mobiliteitsfonds).
 - Financiële ontwikkeling Anna's Hoeve.

- Het beheer van vorderingen, specifiek de belastingvorderingen en vorderingen op cliënten sociale zaken (uitvoering invorderingsbeleid en bepaling voorziening oninbaarheid).
- De dekking van investeringen in de riolering in relatie tot het saldo van de spaarvoorziening, mede in verband tot de gerealiseerde overbesteding in 2021 en 2022 ten opzichte van het spaarsaldo.
- De verantwoording en waardering van voorzieningen voor onderhoud aan uw kapitaalgoederen in relatie tot de aanwezigheid van actuele beheerplannen (vanwege schattingselementen en oplopende prijzen).
- Verlofsparen – ontwikkeling en inschattingen voorziening in 2023.
- Risico's en onzekerheden in het sociaal domein, waaronder de afwikkeling van de over boekjaar 2022 gerapporteerde onzekerheden (€ 326.000) rondom de prestatielevering Wmo en Jeugd en de uitkomsten van uw onderzoek naar de levering van zorg in 2023.
- Naleving van de (Europese) aanbestedingsregels, mede in relatie tot fouten in voorgaande jaren (2022 € 582.000).
- “Veronderstelde risico's” vanuit de voorschriften voor de accountantscontrole. Dit betreft de mogelijkheid die het management heeft om specifieke controlemaatregelen te omzeilen, bijvoorbeeld door memoriaalboekingen of het schattingsproces en de opbrengstverantwoording. De specifieke aandacht voor deze risico's is voorgeschreven vanuit de controlerichtlijnen en is niet uniek voor de gemeente Hilversum.
- De voortgang en implementatie van de rechtmatigheidsverantwoording door het college.
- Uw ambities en ontwikkelperspectief van de verbijzonderde interne controle richting een Interne Audit Functie.
- De follow-up ten aanzien van eerder gerapporteerde aandachtspunten vanuit de interne en externe controle.
- De follow up rapportages 2022 intern (vanuit VIC) en accountant (managementletter en accountantsverslag).
- Ontwikkelingen en actualiteiten op IT-gebied.
- De actualisatie van de (fraude-)risicoanalyse.

Ter voorkoming van een materiële fout in de jaarrekening heeft u voor bovenstaande risicogebieden beheersmaatregelen getroffen. Wij hebben ons tijdens de interim-controle gericht op de opzet en het bestaan van de door u ingerichte beheersingsomgeving, die deze risico's moeten verkleinen.

Aandachtspunten Raad en Audit- en rekening-commissie

Op 31 oktober 2023 hebben wij, in een pre-auditmeeting, de focus van de controle 2023 met de Audit- en rekeningcommissie afgestemd. Op basis van de uitkomsten van deze bespreking, de aandachtspunten uit voorgaande controles en de actuele ontwikkelingen zijn de speerpunten voor de uitvoering van onze controle over het jaar 2023 bepaald. Voor het jaar 2023 is, in aanvulling op de hiervoor opgenomen onderwerpen, ons verzocht om specifiek aandacht te besteden aan de volgende onderwerpen en is ingestemd met deze aandachtspunten:

- De grip op de verbonden partij GEM Crailo B.V., inclusief de beoordeling van de potentiële risico's en de verwachte resultaatontwikkeling, in relatie tot de waardering van de openstaande vordering.
- De kwalificatie van het kapitaalbelang in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht.
- De voortgang en risico inschatting met betrekking tot het IHP.

Op een aantal onderwerpen komen wij reeds in deze managementletter terug. In ons accountantsverslag bij de jaarrekening zullen wij u informeren over onze aanvullende bevindingen over deze onderwerpen en de voortgang van de realisatie van de grote projecten.

Materialiteit

De materialiteitsbepaling bij de gemeente Hilversum is gebaseerd op het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden (BADO) en het door de raad op 15 november vastgestelde Controleprotocol 2023 – 2026. Voor fouten is deze gebaseerd op 1% van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves en voor onzekerheden op 3% van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves. Bij onze controleplanning zijn wij vooralsnog uitgegaan van de cijfers volgens de (primaire) Begroting 2023. Wanneer de jaarrekening 2023 beschikbaar is, zullen wij onze materialiteitbepaling op basis van de werkelijke cijfers over 2023 herzien. Bij de interim-controle is derhalve uitgegaan van:

Bron: Programmabegroting 2023	Fouten	Onzekerheden
Materialiteit	€ 3.100.000	€ 9.300.000

Voor de controle op naleving van de Wet Normering Topinkomens (WNT) hanteren wij een lagere materialiteit. Deze specifieke materialiteitsberekening is verplicht gesteld vanuit het controleprotocol WNT.

Kernboodschappen

De kernboodschappen uit onze interim-controle 2023 hebben wij steeds in de linker kantlijn weergegeven.

2.

Onze evaluatie van uw interne beheersomgeving

2. Onze evaluatie van uw interne beheersomgeving

Welke stappen moet u zetten om het volgende niveau van de verbijzonderde interne controle te kunnen halen?

In onze voorgaande rapportages hebben wij uitvoerig stil gestaan bij de inrichting van uw administratieve organisatie en interne beheersomgeving en adviezen gegeven om deze, ook in de aanloop naar de rechtmatigheidsverantwoording, verder te verbeteren. Wij constateerden daarbij dat uw gemeente steeds concrete stappen aan het zetten was. Onze indruk van uw interne beheersing was en is positief. Wij vinden dat uw gemeente een heldere visie heeft op de interne beheersing en dat de verantwoordelijkheden binnen uw gemeente helder zijn geregeld. Uw interne controle biedt ook voldoende aanknopingspunten om inzicht te krijgen in de getrouwheid en rechtmatigheid van belangrijke financiële stromen.

In 2023 hebben we specifiek van u de vraag gekregen hoe de verbijzonderde interne controle (VIC) kwalificeert als auditfunctie. In de notitie van commissie BADO “De verbijzonderde interne controle bij decentrale overheden” zijn vier niveaus voor de verbijzonderde interne controle (VIC) beschreven:

1. instrument om de aanlevering van stukken aan de accountant te verbeteren;
2. onderdeel van het interne beheersingskader om toezicht te houden op de uitvoering van interne beheersingsmaatregelen;
3. interne beheersingsmaatregel, waarop de accountant kan steunen bij zijn organisatiegerichte werkzaamheden;
4. interne auditfunctie (IAF, zoals bedoeld in Standaard 610).

Hierna schetsen wij eerst het kader, zoals ook is uitgewerkt in de genoemde notitie van de commissie Bado.

Het kader

Bij de 1^e variant is de VIC vooral behulpzaam bij het verzamelen van gegevens en onderliggende stukken, die nodig zijn voor de controle door de accountant. Door bijvoorbeeld tijdig een kwaliteitstoets uit te voeren op de volledigheid van de stukken, kan een positieve invloed worden uitgeoefend op de controle door de accountant. Voorts kan een goede aanlevering van stukken, een bijdrage leveren aan de efficiency van de accountantscontrole.

Bij de 2^e variant gebruikt de accountant de VIC als een van de belangrijke informatiebronnen om kennis te verkrijgen van de gemeente en zo richting te geven aan de controle. Op deze wijze worden risico's geïdentificeerd en ingeschat, om een basis voor het opzetten en uitvoeren van verdere controlewerkzaamheden te verkrijgen. De accountant zal in deze situatie onder meer kennisnemen van de geaccordeerde jaarplannen van de VIC en de werkzaamheden en de bevindingen van de VIC.

De derde variant is de situatie waarin de accountant kan en wil steunen, op de interne beheersingsmaatregelen van de gemeente. De VIC omvat interne beheersingsmaatregelen, die de accountant kan toetsen in het kader van zijn organisatie- en procesgerichte werkzaamheden. Het gaat er in de kern om of de VIC-werkzaamheden zijn gericht op het voorkomen of het detecteren en corrigeren van fouten in de jaarrekening. In het kader van de VIC worden in deze “theoretische” situatie interne controles uitgevoerd, waarbij de externe accountant zelfstandig de effectieve werking toetst. Onderstaande tabel, welke is overgenomen uit de notitie “De

verbijzonderde interne controle bij decentrale overheden” geeft een aantal factoren weer die de accountant in de praktijk kan ondersteunen om de effectieve opzet van de VIC te evalueren en daarover transparant te communiceren:

Aspect	Wat
Wie?	Dit aspect betreft de deskundigheid en objectiviteit van de VIC. Elementen die een rol spelen zijn de positie in de organisatie en de persoonlijke competenties: ▪ rechtstreekse rapportage aan directie en college. ▪ bevoegdheid om zonder nader overleg naar de auditcommissie te gaan indien hij dat noodzakelijk acht. ▪ afdelingsbudget beschikbaar voor onderhouden van kennis en vaardigheden. ▪ zichtbare aandacht voor training-on-the-job (bespreken casussen, interne mailwisselingen, werkoverleg, overnemen van elkaars werk). ▪ persoonlijke attitude van de VIC. ▪ relevante opleiding en werkervaring
Wat?	Dit betreft de wijze waarop de werkzaamheden van de VIC worden vormgegeven. Elementen die hierbij een rol spelen zijn: ▪ de planning is periodiek (per jaar) vastgelegd in een door de auditcommissie of rekeningcommissie of het College vastgesteld jaarplan. Dit houdt in dat duidelijk is welke processen gecontroleerd worden en wat (welke geldstromen) hieronder worden verstaan. ▪ de accountant wordt (na vaststelling van het jaarplan) geïnformeerd over het jaarplan. Optie is ook vooraf afstemming en gezamenlijke bespreking in de auditcommissie of rekeningcommissie. ▪ de opzet van de controles kent een vast stramien, waarin o.a. evaluatie van het proces, een risico-inschatting, bepaling van de massa, bepaling van de deelwaarneming en specifieke aandachtspunten uit voorgaande jaren een plaats hebben. ▪ indien er een rapportage wordt opgesteld, wordt deze zichtbaar afgestemd met de betreffende afdeling / verantwoordelijke medewerker, bijvoorbeeld doordat de reactie wordt verwerkt in de rapportage.
Wanneer?	Dit betreft de timing van de werkzaamheden van de VIC. Als de VIC een maandelijkse cyclus van het uitvoeren van werkzaamheden, inclusief het terugkoppelen van de resultaten en de follow-up van verbetervoorstellen bewaakt en monitort, levert dit vanzelfsprekend een betere interne beheersingsmaatregel op dan wanneer de VIC eenmalig aan het eind van of na afloop van het jaar de werkzaamheden uitvoert. Dit betreft dus de frequentie waarmee de activiteiten worden uitgevoerd, alsmede het continue karakter daarvan.

Als de VIC en de vastleggingen van de werkzaamheden aan de eisen voldoen, kan de accountant gebruikmaken van deze werkzaamheden bij het toetsen van interne beheersingsmaatregelen. Zoals eerder opgemerkt kan dit onder andere van invloed zijn op de wijze waarop de accountant de risico's inschat en de risicogebieden selecteert. Bij het uitvoeren van gegevensgerichte waarnemingen (de eigen waarnemingen van de accountant), steunt de accountant niet op de VIC. Het betreft hier dus uitsluitend de organisatie- en procesgerichte waarnemingen.

In de situatie dat sprake is van een VIC als interne auditfunctie concludeert de accountant op basis van zijn werkzaamheden, dat de VIC voldoet aan de eisen die Standaard 610 bevat voor de interne auditfunctie. Met de Standaard 610 bedoelt de commissie Bado de Controlestandaard voor de accountant welke ingaat op verantwoordelijkheden van de accountant indien hij gebruik maakt van de werkzaamheden van interne auditors. In hoofdlijnen houdt dit in:

- dat de organisatorische positie en relevante beleidslijnen alsmede procedures van de interne auditfunctie, op adequate wijze de objectiviteit van de interne auditors ondersteunen;
- dat het competentieniveau van de interne auditfunctie gewaarborgd is;
- dat binnen de interne auditfunctie een systematische en gedisciplineerde benadering gehanteerd wordt, inclusief de kwaliteitsbeheersing.

Waar staat u?

Op dit moment is uw (verbijzonderde) interne controle er nog vooral op gericht om toereikende controle informatie aan de accountant aan te leveren en op basis van “gegevensgerichte controles” achteraf te komen tot zekerheid. Er worden vanuit uw (verbijzonderde) interne controle wel interne beheersingsmaatregelen betrokken bij de uitgevoerde detailcontroles en de werking van deze interne beheersingsmaatregelen wordt getoetst. Vanuit deze werkzaamheden volgen nog bevindingen en is uw conclusie dat deze relevante interne beheersingsmaatregelen nog niet voldoende robuust zijn en in de praktijk niet volledig werken. Daarmee zijn deze nog niet toereikend om als effectieve interne beheersingsmaatregelen te classificeren, waardoor er dan ook nog niet op gesteund kan worden en blijven de gegevensgerichte controles noodzakelijk.

Dit is in de basis een prima werkwijze, maar als het streven is om te groeien voor naar een niveau van interne auditfunctie, wat u als ambitie heeft opgenomen in het verbijzonderde interne controleplan 2023-2026, dan dient uw kwaliteitsbeoordeling nog meer in te gaan op een beoordeling van de kwaliteit van de interne beheersing en het vaststellen van een effectieve werking daarvan en zal dit ook verder versterkt moeten worden in de 1^e en 2^e lijn van de organisatie. In dit laatste geval wordt gedurende en verspreid over het jaar vastgesteld dat de getroffen beheersmaatregelen in de processen ook daadwerkelijk werken, waardoor de kans op fouten achteraf afneemt. Er zijn immers meer momenten om op basis van bevindingen bij te sturen.

Onderdeel van uw visie op verantwoordelijkheden in de (verbijzonderde) interne controle is uw streven om de rollen van de 1^e ((proceseigenaar), 2^e (business control) en 3^e lijn (CCA) hierin te veranderen. Daarbij is uw streven om steeds meer de controlehandelingen te beleggen in de 1^e en 2^e lijn en komt het team van Concern Control & Concern Audit (CCA, de 3^e lijn) steeds meer in een rol die is gericht op het vaststellen van de goede werking van de 1^e en 2^e lijn en het adviseren daarover. In de loop van de tijd worden stappen gezet, waarbij het natuurlijk zo is dat veranderingen tijd kosten. Het komt nog steeds regelmatig voor dat de 3^e lijn (CCA) werkzaamheden overneemt van de 2^e lijn (business control) of werkzaamheden oppakt die de 2^e lijn heeft laten liggen. De transitie is dan ook nog zeker niet voltooid en om deze door te zetten zal dit van het management de komende jaren blijvende aandacht, inspanning en ondersteuning vragen.

Op basis van de inrichting en uitvoering van de verbijzonderde interne controle (VIC) op dit moment schatten we uw VIC op dit moment in op niveau 2 (onderdeel van het interne beheersingskader om toezicht te houden op de uitvoering van interne beheersingsmaatregelen). De processen welke overzichtelijker zijn en minder betrokken medewerkers en afdelingen betreffen zijn op delen al verder en groeit de VIC al in een rol van niveau 3 (bijvoorbeeld de processen als algemene uitkering, treasury, lonen en salarissen, onderdelen binnen het sociaal domein en subsidieverleningen). Deze processen vragen nog wel aandacht, maar zien wij een gestage groei in het drielijnenmodel. Wanneer u steeds meer processen systeemgericht als 3^e lijnscontrole kan toetsen op basis

van de controles in de 1e en 2e lijn, kan uw VIC functie doorgroeien naar niveau 3 (interne beheersingsmaatregel, waarop de accountant kan steunen bij zijn organisatiegerichte werkzaamheden).

Met het project “Hilversum in Control” heeft u enkele jaren geleden een verbeter- en bewustwordingstraject ingezet in de eigen organisatie. Eén van de uiteindelijke doelen was, dat dit traject diende te leiden tot een bewustere afweging om interne controlehandelingen uit te voeren, gericht op de ingeschatte risico's. Kern van het traject vormt het beleggen van controlehandelingen in de (1e en 2e) lijn en het uitvoeren van een Verbijzonderde Interne Controle (VIC, 3^e lijn) gericht op het vaststellen van de goede werking van de 1e en 2e lijn en het adviseren daarover, ofwel het realiseren van het 3^e niveau zoals hiervoor beschreven.

Hoewel het project “Hilversum in Control” heeft gezorgd voor meer bewustwording binnen de organisatie dat verbetering van de interne beheersing noodzakelijk was, is de beoogde situatie nog niet geheel gerealiseerd is. We merken op dat, met name door druk op de personele capaciteit in de 1e en 2e lijn, er in 2023 net als in 2022 minder progressie in de ontwikkeling van de organisatie is geweest dan u had gepland. De capaciteit wordt vooral ingezet op de dienstverlening aan de burgers, waardoor aandacht en het eigenaarschap voor procesverbetering en interne controle in de eerste en tweede lijn minder aanwezig is geweest. Door het uitvoeren van gegevensgerichte verbijzonderde interne controles (VIC) wordt u achteraf geïnformeerd over de kwaliteit van de interne beheersing. Op deze wijze krijgt u wel een beeld of er getrouw en rechtmatig gehandeld is, maar doordat deze controles achteraf plaatsvinden, heeft dit tot gevolg dat uw organisatie niet tijdig kan bijsturen en daarmee investeert in de doorontwikkeling van de organisatie.

Wat belangrijk is om de volgende stap naar niveau 3 te kunnen maken is:

- Maak helder wat uw ambitie is en zorg ervoor dat daar een passend tijdspad bij gekozen wordt. Hierbij is het van belang dat, op elk niveau, hier hetzelfde over wordt gedacht. Naar onze mening zou het CMT hier een belangrijke voortrekkersrol in kunnen (en moeten) spelen en een visie moeten uitspreken over de invulling van de 3 lijnen (wie is procesverantwoordelijk (1^e of 2^e lijn), wie controleert wat en adviseert (2^e lijn of 3^e lijn)).
- Haal meer waarde, oftewel meerwaarde, uit uw interne beheersing door het vergroten van de rol in de 1e en 2e lijn op het gebied van interne beheersing en zorg ervoor dat binnen elk domein, op elke afdeling en in elk proces sprake is van gedragen eigenaarschap en dit periodiek in het CMT te bespreken. Daarbij hoort in ieder geval dat elke verantwoordelijke medewerker tijdig zorgt voor geactualiseerde en uniforme procesbeschrijvingen, waarbij controls concreet beschreven zijn (volgens het 6-W-principe, zie daarvoor onze rapportages uit eerdere jaren) en een adequate opgezette IT-omgeving (General IT-controle en application controls) welke ook aantoonbaar werkt.
- Maak uw interne beheersing “integraal” en stuur deze top down aan. Een brede risicoanalyse, waarbij aandacht is voor procesrisico's, fraude risico's en IT-risico's draagt bij aan een efficiënte en effectieve aanpak. De basis voor de uit te voeren interne controlewerkzaamheden is een grondige analyse van risico's die zich binnen processen of activiteiten kunnen voordoen. Daarbij maakt u onderscheid tussen (financiële) rechtmatigheidsrisico's, fraude risico's en getrouwheidsrisico's. Uw insteek, om onderscheid te maken naar (financiële) rechtmatigheidsrisico's, fraude risico's en getrouwheidsrisico's is wat ons betreft een

goede basis om sturing te geven aan de interne controle. Door de onderkende risico's te verbinden en verder te "pinpointen" kan de geplande controleaanpak specifiekier gemaakt worden. Hiermee borgt u dat u de juiste dingen doet en geen overbodige. Wij zien bijvoorbeeld ook dat er per proces een frauderisicoanalyse is opgesteld, maar dat daarbij risico's niet altijd voldoende duidelijk en concreet beschreven zijn. Ook zien wij dat er relatief veel risico's als frauderisico worden geïdentificeerd. Wanneer er een teveel aan frauderisico's is geïdentificeerd, maakt dat het lastig om goede keuzes qua beheersing te maken op de meest relevante frauderisico's. De zichtbare verbinding met de VIC zien wij niet altijd terug.

- De betrouwbaarheid van IT, informatieveiligheid en privacy vormt nog geen vast (en jaarlijks) onderdeel van de VIC. In de procescontroles wordt IT als een apart proces en een afzonderlijke audit gezien. Om de opzet van processen en risico's in die processen goed te beoordelen is het van belang om jaarlijks onderdelen van de IT, zoals toegangsbeveiliging en rechten en rollen mee te nemen in de audits op de reguliere processen. Wanneer u (jaarlijks) een IT-audit uitvoert of laat uitvoeren op de IT General Controls (ITGC's) en de voor de jaarrekening relevante automatiseringsapplicaties, verkrijgt u (integraal) inzicht in de vraag of u voldoet aan de noodzakelijke eisen die in het kader van de betrouwbaarheid aan het systeem van geautomatiseerde (financiële) gegevensverwerking gesteld worden. Dit kan de organisatie verder helpen bij het professionaliseren en inrichten van controles gericht op de effectiviteit van de IT General Controls (ITGC's).

Rechtmatigheids- verantwoording zal worden opgenomen in de jaarrekening 2023

Na enkele jaren van uitstel zal het college met ingang van 2023 voor het eerst zelfstandig verantwoording afleggen over de rechtmatigheid van het gevoerde financieel beheer. Hiertoe zal de "Rechtmatigheidsverantwoording (hierna: RMHV) in de jaarrekening worden opgenomen en zal, voor zover nodig, ook in de paragraaf Bedrijfsvoering een toelichting op afwijkingen worden gegeven. In de RMHV dient het college verantwoording af te leggen over de rechtmatigheid van het gevoerde financieel beheer ten aanzien van een drietal criteria: het voorwaarden criterium, het begrotingscriterium en het misbruik & oneigenlijk gebruik (M&O) criterium.

Ondanks uitstel van de invoering van de RMHV, bent u de afgelopen jaren door gegaan met de voorbereidende werkzaamheden hiervoor. Voor het verslagjaar 2023 zult u, op basis van uw "Verbijzonderd Interne Controleplan 2023-2026 gemeente Hilversum" een beeld verkrijgen van de rechtmatigheid binnen uw gemeente welke zal dienen ter onderbouwing voor de op te nemen RMHV.

Hierna gaan wij in op een aantal ontwikkelingen, randvoorwaarden en uitgangspunten die van belang zijn voor de RMHV 2023.

Publicatie kadernota 2023

Op 29 september 2023 is de kadernota rechtmatigheid 2023 gepubliceerd, welke in november vervolgens is geactualiseerd. De commissie BBV geeft via de kadernota rechtmatigheid haar visie over de invulling van het begrip rechtmatigheid in de RMHV van de decentrale overheden. Een eerdere versie van deze kadernota is in augustus 2021 gepubliceerd. In de periode na publicatie zijn diverse vragen gesteld en hebben stakeholders verzoeken ingediend om de kadernota op onderdelen te verduidelijken. Naar aanleiding van deze vragen en verzoeken zijn enkele teksten (enigszins) gewijzigd. Daarnaast hebben wetgevingstrajecten effect op eerder gecommuniceerde uitgangspunten.

De belangrijkste elementen uit de (nieuwe) kadernota betreffen de volgende onderwerpen:

- Als gevolg van een wijziging in de gemeentewet inzake de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording is SiSa onderdeel van de rechtmatigheidsverantwoording. Fouten en onduidelijkheden met betrekking tot specifieke uitkeringen (SiSa) dienen derhalve wel te worden betrokken bij de rechtmatigheidsverantwoording.
- Indien de normen uit de gids proportionaliteit veelvuldig niet nageleefd worden of slecht gedocumenteerd en/of gemotiveerd zijn, dan moet het college hierover rapporteren via de paragraaf bedrijfsvoering (stellige uitspraak).
- Bij complexe situaties waarin er verschillende onderbouwde standpunten zijn en specialisten niet tot een eenduidig oordeel komen, kan het voor het college onduidelijk zijn of financieel rechtmatig is gehandeld. Het college betreft deze situatie bij het opstellen van de rechtmatigheidsverantwoording en neemt deze op indien het totaal aan onduidelijkheden de verantwoordingsgrens overschrijdt (stellige uitspraak).
- De prestatielevering is een onderdeel van het getrouwe beeld (het leveringscriterium) en daarmee onderwerp van de accountantscontrole. Dit aspect komt dus niet terug in de rechtmatigheidsverantwoording. Uiteraard is het mogelijk om over dit aspect toelichting te geven, bijvoorbeeld in de paragraaf bedrijfsvoering.
- Bij de beoordeling van de naleving van de Europese aanbestedingsregels geldt dat de omvang van de totale fout gelijk is aan de omvang van de besteding (last of investering) in het jaar waarin de onrechtmatigheid wordt geconstateerd, verhoogd met de bestedingen van de jaren erna voor de duur van het afgesloten contract. Dit is alleen het geval indien de bestedingen in de jaren erna (contractueel) verplicht zijn.
- Ontbrekende afrekeningen waarvoor het college een deugdelijke onderbouwing voor wat betreft de rechtmatigheid kan verstrekken, leiden niet tot een fout of onduidelijkheid voor de rechtmatigheidsverantwoording.
- Staatssteun kan in allerlei vormen voorkomen. Bij grondtransacties kan er sprake te zijn van een veiling of een onafhankelijke taxatie. Indien geen sprake is van deze twee mogelijkheden van waardebeoordeling moet er sprake zijn van (juridische) onderbouwing. Indien de onderbouwing niet ondubbelzinnig uitwijst dat geen sprake is van staatssteun moet de gemeente de transactie melden aan de Europese Commissie (EC). Het is dan nog onzeker of sprake is van geoorloofde staatssteun. Dat beslist immers de EC. Deze onduidelijkheid betreft het college bij het opstellen van de rechtmatigheidsverantwoording.
- Via de rechtmatigheidsverantwoording wordt inzicht gegeven op het totaalniveau van alle afwijkingen ten opzichte van de begroting op het door de raad vastgestelde niveau aangezien deze formeel wel onrechtmatig zijn. Het begrip begrotingsrechtmatigheid is in de kadernota nader beschreven, maar wordt ook continue verduidelijkt met een vraag en antwoord rubriek welke de komende maanden naar verwachting steeds concreter zal worden. Bij de afwijkingen van dit totaalniveau wordt gebruik gemaakt van de door de raad vastgestelde verantwoordingsgrens. De nieuwe kadernota stelt dat als

een wijziging niet meer in het jaar zelf is vastgesteld, de bestedingen afwijkend van het begrotingsbedrag onrechtmatig zijn. Het uitgangspunt is dat iedere afwijking van de begroting onrechtmatig is. In de verantwoording moet het college toelichten wat de begrotingsonrechtmatigheden zijn. Begrotingsonrechtmatigheden die binnen de beleidskaders van de raad passen, moeten worden opgenomen in de rechtmatigheidsverantwoording (voor zover de verantwoordingsgrens is overschreden), maar worden dan niet nader toegelicht in de rechtmatigheidsverantwoording. Wel vindt een toelichting plaats in de paragraaf bedrijfsvoering.

Wij benadrukken daarom het belang dat het college en de raad concrete afspraken maken hoe wordt omgegaan met begrotingsonrechtmatigheden. Concreet adviseren wij u om:

- duidelijk vast (bijvoorbeeld in de financiële verordening of een afzonderlijk vast te stellen document) te leggen hoe afwijkingen van de begroting geïnterpreteerd moeten worden in het kader van het uitoefenen van het budgetrecht van de raad;
- de aandacht te verscherpen voor mogelijke begrotingsoverschrijdingen en waar begrotingswijzigingen nodig zijn;
- begrotingswijzigingen tijdig voor te leggen aan de raad.

Zoals eerder aangegeven en wij hierna ook nogmaals herhalen, is het onze verwachting dat de komende maanden, in de aanloop naar de jaarrekening 2023 waarin de rechtmatigheidsverantwoording voor het eerst wordt opgenomen, er meer duidelijkheid komt vanuit de commissie Bbv hoe gemeenten verder vorm en inhoud kunnen geven aan de vraag hoe omgegaan moet worden met begrotingsonrechtmatigheden. Dat zal voor zowel de over- en onderschrijdingen van de baten en lasten als de afwijkingen op (meerjarige) investeringskredieten gelden en wat u daar als gemeente voor kunt regelen. In de praktijk zal het immers niet altijd mogelijk zijn om afwijkingen bijvoorbeeld “tijdig” te melden. Wij adviseren u daarom ook om de ervaringen die met de eerste rechtmatigheidsverantwoording bij de jaarrekening 2023 zullen worden opgedaan, te evalueren en voor zover u dat noodzakelijk acht, mee te nemen in beleidsmatige wijzigingen hieromtrent. Voor de jaarrekening 2023 geven wij u in overweging om, eventueel op een eerder moment dat u met de jaarrekening doet, de eventuele begrotingsafwijkingen over 2023 aan de raad te melden.

- De mutaties in de bestemmingsreserves vormen een onderdeel van de (al dan niet herziene) gemeentelijke begroting. In de jaarrekening moeten de toevoegingen en onttrekkingen aan elk van de bestemmingsreserves worden verwerkt overeenkomstig het bedrag dat via de begroting (swijzigingen) door de raad is goedgekeurd voor de betreffende bestemmingsreserve.
- Samenloop van getrouwheid- en rechtmatigheidsbevindingen: in de nieuwe kadernota is een beslisboom uitgewerkt waarin wordt ingegaan op samenloop van getrouwheid- en rechtmatigheidsbevindingen. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen getrouwheid- en rechtmatigheidsbevindingen, wanneer een rechtmatigheidsbevinding meeweegt bij het opstellen van de rechtmatigheidsverantwoording en wanneer er sprake is van een formele rechtmatigheidsfout (die mogelijk moet worden vermeld in de paragraaf bedrijfsvoering). Wij adviseren u deze toe te passen bij het evalueren van uw interne controlebevindingen en het opstellen van de rechtmatigheidsverantwoording over 2023.

Wij adviseren u kennis te nemen van de kadernota rechtmatigheid 2023 (en de aanvullingen hierop te volgen) en hiermee rekening te houden bij de nadere uitwerking van de RMVH. De kadernota gaat verder uitgebreid in op de aspecten begrotingsrechtmatigheid en verbonden partijen. Deze onderwerpen zijn hier vanwege de omvang niet volledig uitgewerkt, wij verwijzen hiervoor naar de kadernota. Daarnaast adviseren wij u om de vraag- en antwoordrubriek van de Commissie Bbv te (blijven) volgen. Daar worden momenteel vragen met bijhorende antwoorden gepubliceerd, die u mogelijk ook van belang kunnen zijn voor uw RMHV. Wij merken dat naarmate de tijd verstrijkt er sprake is of kan zijn van gewijzigde inzichten waar mogelijk ook u iets mee kunt, wilt of moet doen.

Modelverantwoording

De Commissie BBV heeft in de Kadernota rechtmatigheid 2023 een model voor de RMHV opgenomen. Deze modelverantwoording dient (verplicht) te worden opgenomen in de jaarrekening 2023.

Vaststelling verantwoordings- en rapporteringsgrens en normenkader 2023

De verantwoordingsgrens is een door de raad vastgesteld bedrag, waarboven het college de afwijkingen moet opnemen in de rechtmatigheidsverantwoording. De verantwoordingsgrens valt binnen de bandbreedte van 0% tot 3% van de totale lasten van de gemeente, inclusief toevoegingen aan de reserves. Voor zowel fouten als voor onduidelijkheden afzonderlijk geldt hetzelfde percentage. Fouten en onduidelijkheden worden niet bij elkaar opgeteld. Voor afwijkingen die lager zijn dan de verantwoordingsgrens, kan de raad het college een rapporteringsgrens meegeven. Bevindingen die groter zijn dan de rapporteringsgrens maar lager dan de verantwoordingsgrens worden in de paragraaf bedrijfsvoering toegelicht.

In de vergadering van 15 november 2023 heeft de raad de verantwoordingsgrens vastgesteld op 1% en de rapporteringsgrens op € 150.000. Ook is het normenkader 2023 op 15 november 2023 vastgesteld. Daarmee zijn belangrijke kaders vastgesteld.

De paragraaf Bedrijfsvoering wordt belangrijker

De paragraaf 'Bedrijfsvoering' kent geen voorgeschreven wettelijke structuur. Rechtmatigheidsbevindingen zullen naar aanleiding van de wijziging in de kadernota rechtmatigheid 2023 relevanter worden voor de raad. Rechtmatigheidsbevindingen groter dan de rapporteringsgrens, moeten in de paragraaf bedrijfsvoering worden toegevoegd en toegelicht. De paragraaf bedrijfsvoering zal daarmee een andere informatiewaarde krijgen ten opzichte van voorgaande jaren voor wat betreft rechtmatigheidsbevindingen: van beschouwend naar verantwoorden en verklaren. Dit vraagt om een scherpe uitwerking met details van u.

Houdt zicht op verder te verbeteren zaken in het kader van informatie-beveiliging en ontwikkelingen daarbij en

Uw gemeente is een kennisintensieve organisatie en de hoeveelheid informatie die de gemeente beheert neemt jaarlijks enorm toe. In dat kader is het van belang dat de gemeente vanuit haar zorgplicht de beveiliging van deze gegevens op een hoog niveau inricht.

Uw informatiebeveiligingsbeleid is actueel en wordt ook door de CISO actief uitgedragen. De gemeente heeft de risico's in kaart en houdt deze bij aan de hand van informatie vanuit betrouwbare bronnen zoals het National Cyber Security Center en de informatiebeveiligingsdienst. Aan de hand van de actuele risico's, gesignaleerde verbeterpunten uit technische controles en audits wordt een plan opgesteld. De CISO werkt aan de hand van dit plan en monitort de voortgang. Hierover wordt ook gerapporteerd via

stuur actief bij waar noodzakelijk

de PIT rapportages. Op grond van het bovenstaande komen we tot de conclusie dat de gemeente Hilversum een werkend information security management system (ISMS) heeft ingericht. Dit ISMS (feitelijk de PDCA cyclus van informatiebeveiliging) zorgt ervoor dat de gemeente het behaalde niveau weet te behouden en van daaruit steeds verder kan verbeteren.

Vanuit een cyberoefening is naar voren gekomen dat er behoefte bij u is aan een calamiteitenplan. Bij een calamiteitenplan gaat het om centrale zaken als het management van een incident, maar op operationeel niveau gaat het ook over hele praktische zaken als data herstel wanneer data verloren gaat "Kan de dienstverlening worden voortgezet op een andere tijdelijke locatie of bij uitval van de primaire ICT voorziening?"

In het komende jaar zal de gemeente ook geconfronteerd gaan worden met verscherpte regelgeving vanuit de Network Information Security 2 directive (NIS2). Deze EU regeling wordt momenteel omgezet naar lokale wetgeving. De nieuwe wet zal extra eisen stellen aan de organisatie waarbij de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) wettelijk verplicht gaat worden en er ook meer toezicht gaat komen. Het is dus van belang dat de gemeente hier nu vast mee aan de slag gaat.

Wij adviseren u, mede gelet op de nieuwe lokale wetgeving die gaat gelden, zicht te houden op de nog te verbeteren zaken en actief bij te sturen waar noodzakelijk. Dit zodat de gemeente straks zonder problemen kan voldoen aan de eisen die vanuit de wetgever en de maatschappij aan haar worden gesteld.

Blijf stappen maken om de betrouwbaarheid van uw IT-omgeving aan te tonen en optimaal gebruik van te kunnen maken

Uw gemeente heeft veel aandacht om de betrouwbaarheid van de IT-omgeving en het aantonen van die betrouwbaarheid, te verbeteren. U beschikt over een kalender van 2019 tot en met 2023, waaruit blijkt welke IT-audits u heeft laten uitvoeren en welke nog uitgevoerd gaan worden. De IT General Controls (ITGC's) en tevens diverse applicaties zijn in de kalender verwerkt. In deze IT-audit-kalender is een haalbare planning gemaakt van de controles die uitgevoerd zijn en dienen te worden. Hierdoor heeft de gemeente een goed beeld van waar zij staan ten aanzien van het IT-landschap en waar nog opvolging nodig is. De meeste geplande onderzoeken zijn inmiddels afgewikkeld en zijn de uitkomsten bekend waaruit verbetermogelijkheden inzichtelijk zijn gemaakt.

Momenteel loopt er nog een IT-onderzoek vanuit een externe partij. De resultaten daarvan worden begin 2024 door u verwacht. Voor veel applicaties is uw conclusie dat voor de interne en externe controle (nog) niet volledig gesteund kan worden op de IT-omgeving.

Volgend jaar start u waarschijnlijk met de SAP implementatie. Vanuit interne beheersing en controle adviseren wij u om vroegtijdig een IT auditor mee te laten kijken naar de opzet van de beheermaatregelen. Daarmee krijgt u antwoorden op vragen of u systemen en applicaties goed heeft ingericht of dat u mogelijk risico's loopt.

Wij adviseren om de kalender binnenkort weer te actualiseren en hierbij een haalbare planning voor opvolging van de bevindingen en verbetermogelijkheden mee te nemen voor de onderzochte applicaties. Deze zullen ook in samenspraak moeten gaan met de verantwoordelijken in de eerste lijn, door de verbetermogelijkheden daar concreet te beleggen en te dragen. Wanneer u van

U heeft aandacht voor fraudepreventie en -beheersing

mening bent dat de verbeteringen zijn gerealiseerd, dan kunnen hierop inhoudelijke audits worden uitgevoerd en kan de automatiseringsomgeving mogelijk gaan bijdragen aan de interne controles.

In voorgaande jaren hebben wij het college geadviseerd om, als onderdeel van haar verantwoordelijkheid hierin, een frauderisicoanalyse op te stellen, deze regelmatig te actualiseren en ook te bespreken met de Audit- en rekeningcommissie. Dit heeft ertoe geleid dat u inmiddels beschikt over een frauderisicoanalyse.

In het “Verbijzonderd Interne Controleplan 2023-2026 gemeente Hilversum” heeft u in paragraaf 4.3, naar onze mening terecht, opgenomen dat één van de jaarlijks proces overstijgende activiteiten het actualiseren van de frauderisicoanalyse is. Dat is voor 2023 niet gerealiseerd. Wel is bij de actualisatie van de processen en het inschatten een analyse van frauderisico’s per proces gemaakt. Daarbij is vervolgens ook per risico de kans en impact en eventuele beheersingsmaatregelen benoemd. De risico’s zijn vervolgens besproken binnen het team CCA. De terugkoppeling en bespreking met medewerkers uit de 1ste en 2de lijn heeft daarbij plaatsgevonden. Wij willen het volgende meegeven:

- Zorg ervoor dat de frauderisicoanalyse een dynamisch proces is. Nu worden de risico’s geïdentificeerd op het moment dat het interne controleplan per jaarrekeningpost of transactiestroom geactualiseerd wordt. Neem alle onderkende frauderisico’s vervolgens op in een integrale frauderisicoanalyse.
- In de analyse voor 2022 heeft u bij onderkende risico’s ook de impact en de kans opgenomen en zijn deze uitgeschreven. Naar onze mening zou het sterk zijn om in vervolgrapportages de inschatting van de kans en impact van onderkende risico’s verder te kwantificeren. Dat inzicht kan u weer verder helpen bij het maken van keuzes om de risico’s te beheersen. Door dit element te betrekken in de concretisering van het feitelijke risico, kan de beheersmaatregelen overigens ook specifieker gemaakt worden.
- Rond de frauderisicoanalyse voor 2023 op korte termijn af en neem deze op in één overzichtelijke rapportage.

De beheersmaatregelen die u heeft benoemd om onderkende risico’s te beheersen, zijn veelal het uitvoeren van controles achteraf, zoals het testen van functiescheidingen of gegevensgerichte controles. Bij de verbijzonderde interne controle wordt dan getoetst of geen sprake is geweest van onrechtmatig handelen, met fraude als gevolg. Hieruit zijn, bij de onderdelen die getoetst zijn over verslagjaar 2023, zijn vooralsnog geen fraudesignalen naar voren gekomen. Hoewel de verbijzonderde interne controle een sterk controlemiddel is, is het wel goed om te beseffen dat dit een controlemaatregel “achteraf” is. In het kader van fraudepreventie is het naar onze mening vooral van belang om maatregelen ter voorkoming, dus aan de voorkant, te treffen. Deze zijn er uiteraard ook bij u, zoals functiescheidingen in de diverse processen en de periodieke zichtbare toetsing vooraf van de toegekende rechten in systemen. Dit wordt nu grotendeels achteraf door middel van een steekproeven gecontroleerd, terwijl een periodieke beoordeling vooraf van de toegekende rechten, waarmee ook functiescheidingen worden afdgewongen, naar onze mening sterker is.

Gelet op het belang van fraudepreventie en ook de rol en verantwoordelijkheid van de raad hierin, vinden wij het belangrijk dat regelmatig gecommuniceerd wordt over de uitkomsten van uw frauderisicoanalyses met de raad of audit- en rekeningencommissie. Voor 2023 heeft dit nog niet plaatsgevonden. Wij vinden dit belangrijk om de raad te ondersteunen in haar toezichthoudende

U stuurt op de opvolging van bevindingen uit de interne- en externe controle

functie. Daarvan is immers een onderdeel dat de Raad vast kan stellen dat het college conform de financiële verordening een toereikende interne beheersing heeft opgezet om (fraude) risico's te ondervangen. Het regelmatig bespreken van een (actuele) frauderisicoanalyse is daarbij een sterk hulpmiddel om de frauderisico's te monitoren en periodiek te evalueren of de interne beheersmaatregelen nog voldoende effectief zijn om frauderisico's naar een (door u gedefinieerd) acceptabel en door u geaccepteerd niveau te brengen.

In de managementletters en accountantsverslagen van voorgaande jaren, maar ook in interne controleverslagen, zijn aanbevelingen opgenomen om de bedrijfsvoering te versterken en de risico's te verminderen. Bij de actualisatie van de processen over 2023 is per proces inzicht gegeven in de follow up van deze aanbevelingen. Dit maakt dat de "eigenaar" van de aanbeveling snel inzicht heeft in de aanbevelingen die voor dat proces gelden. Voor zover wij konden nagaan wordt er geen totaaloverzicht meer bijgehouden en besproken, waardoor de centrale sturing minder is.

In de rapportages per proces is per gerapporteerde bevinding de huidige status aangegeven en heeft, de "eigenaar" een prioriteit opgenomen. Bij een aantal bevindingen zien wij dat de opvolging nog niet is gerealiseerd binnen de gestelde deadline. In meerdere gevallen wordt daar dan ook een toelichting bij gegeven. Overigens zien wij ook dat de status van een aanbeveling soms niet overeenkomt met toelichtingen op andere plekken in de follow up rapportage of bijvoorbeeld uw interne controlerapportages. Wij hebben bijvoorbeeld geconstateerd dat een aanbeveling op "gereed" gezet is, terwijl de status "geen voortgang" aangeeft of uit een toelichting blijkt dat een opvolging "gepland is", maar vervolgens wel op afgewikkeld is gezet. Ons advies is hier secuur en consistent mee om te gaan.

Naar onze mening leveren dergelijke rapportages een bijdrage aan de verdere doorontwikkeling van de financiële bedrijfsvoering wanneer voldoende sprake is van progressie. Realisatie van actiepunten kan immers een positieve impact hebben op het ingeschatte risicoprofiel en daarmee op de aard en omvang van eventuele verdere controlewerkzaamheden.

In dat verband vragen wij u wel aandacht voor ook een meer centrale sturing, waarbij ook aandacht kan zijn voor proces overstijgende aanbevelingen. Verbeterpunten zouden kunnen zijn dat u de follow-up van de controlebevindingen regelmatig monitort (bijvoorbeeld periodiek in het gemeente brede MT) en de voortgang regelmatig bespreekt met het college en in de audit- en rekeningencommissie. Wij vinden dit van belang in het kader van de doorontwikkeling van uw financiële bedrijfsvoering, de ambities die u hierin heeft en de verder te plannen en uit te voeren interne controlewerkzaamheden.

3. Procesbevindingen

3. Procesbevindingen

Bevindingen uit de interne procesbeoordeling en interne controle 2023

Intern rapporteert het team van CCA haar bevindingen en aanbevelingen naar aanleiding van de beoordeling van de financiële processen en overige relevante werkzaamheden door CCA. Voor het jaar 2023 is wederom de keuze door CCA gemaakt om per proces te rapporteren over de geconstateerde bevindingen en daarbij ook de ontwikkeling ten opzichte van 2022 te schetsen. In de rapportage over 2023 is ook ingegaan op de invulling van de “Three Lines” en zijn eventuele aanbevelingen gedaan.

Uit onze controlewerkzaamheden blijkt dat wij tot soortgelijke bevindingen als CCA komen. Deze rapportage vormt naar onze mening dan ook een goede basis om verdere verbetermaatregelen te identificeren en uit te voeren. Hierna hebben wij de resultaten van de uitgevoerde interne controlewerkzaamheden geciteerd uit de interne rapportage, waarbij wij tevens onze bevindingen en adviezen hebben opgenomen en de actiepunten voor de jaarrekening 2023 hebben benoemd. De bevindingen en conclusies liggen nog veelal in lijn met voorgaande jaren en blijft de controleaanpak volledig gegevensgericht om tot oordeelsvorming te komen. De actiepunten voor de jaarrekening zitten veelal verankerd in de voorbereidingen van het jaarrekeningdossier middels de werkprogramma's/formats per post in de jaarrekening en worden ook tussentijds vanuit CCA met gegevensgerichte steekproeven verder afgewikkeld en zijn daarmee voldoende bekend en geadresseerd.

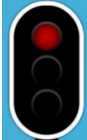
De legenda die bij de door CCA gehanteerde stoplichten hoort, is – op basis van de interne rapportage – als volgt:

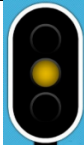
Rood: Relatief veel verbeterpunten urgent of hoog, proces in de basis onvoldoende

Oranje: Enkele verbeterpunten urgent of hoog, relatief veel overige verbeterpunten

Groen: Hooguit enkele verbeterpunten hoog, proces in de basis voldoende op orde dan wel geen verbeterpunten urgent of hoog, beperkt overige verbeterpunten.

Proces / onderwerp	Dashboard CCA: Oordeel over mate “in control”		Toelichting op bevindingen (intern en/of PSA) en actiepunten voor de jaarrekening 2023 (vanuit CCA en/of PSA)
	2022	2023	
Algemene uitkering			<u>Stand invoering “Three lines”:</u> - Lijn 2 (BC) nog geen rol bij voorbereiding interim dossier; onduidelijkheid over de precieze invulling. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - Proces loopt nog niet soepel. - Geen zichtbare controle en afstemming met vak-afdeling van gegevens aantallen uitkeringsgerechtigden. - Afspraak om interne controles bij wijzigingen in status van de drie belangrijke parameters vast te leggen in een memo.

			<u>Aanbevelingen CCA:</u> - Procedure verificatie van de aangeleverde gegevens van de 3 belangrijke parameters opstellen, onder de aandacht brengen bij de eigenaren van deze parameters en implementeren. - Nadere invulling geven aan de "three lines" door de rol van lijn 2 (1e review) te duiden. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Geen aanvullende bevindingen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - Bepaal de impact van de verschillen in de parameters op de te verantwoorden algemene uitkering en communiceer hierover (indien nodig) met het Ministerie van BZK.
Belastingen en heffingen			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 1 (proces eigenaar) en 2 (BC/FC) wat meer betrokken bij voorbereiding interim dossier (maar dit kan nog duidelijker). <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> Goede ontwikkelingen in 2023 zijn: - Invoering van de applicatie VYZR voor het ontsluiten van de informatie over het belastingproces. Met deze informatie is het goed mogelijk om de nodige aansluitingen en data-analyse uit te voeren. Voor een deel zijn deze analyses nog opgepakt door CCA. - De Waarderingskamer oordeelt dit jaar positief over de kwaliteit van het waarderingsproces. Daarmee zijn belangrijke verbeteringen in een korte tijd doorgevoerd. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - Toepassing "Three lines model" en met name verstrekking rol vanuit de 2e lijn. - Intern uitgevoerde cijferanalyses en interne controles voldoende vastleggen en documenteren, zodat deze beschikbaar kunnen komen voor het interimdossier. - Wij adviseren u om de controle werkzaamheden voor het jaarrekeningdossier tijdig af te ronden. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - U maakt gebruik van VYZR als nieuwe rapportagetool. De betrouwbaarheid van de data, welke gebruikt wordt bij diverse interne controlewerkzaamheden, dient zichtbaar te worden geborgd in de 1^e lijn en onderdeel te worden van uitwerkingen in opzet (procesmodel) en vaststellen van bestaan. Dit komt nog onvoldoende terug momenteel. - Er worden veel controles uitgevoerd binnen dit proces welke vanuit de opzet in het document 'Interne controle Gegevenshuis – Belastingen' recent beschreven en uitgewerkt zijn. Dit betreft een andere werkwijze dan de procesmodellen welke al beschikbaar waren in voorgaande jaren. Het aantonen van het bestaan heeft niet volledig plaatsgevonden en is het voor 2023 nog niet gekomen tot een volledig beeld van het proces en het mogelijk willen steunen op onderdelen in het primaire proces. Daardoor kan er niet optimaal gebruik worden gemaakt van de uitgevoerde controlewerkzaamheden in de 1^e en 2^e lijn en worden aanvullende werkzaamheden uitgevoerd vanuit de 3^e lijn om tot oordeelsvorming te kunnen komen. Wij adviseren u de uitgevoerde interne controlewerkzaamheden zichtbaar te maken, zodat hier gebruik gemaakt van kan worden bij de interne (en externe) controlewerkzaamheden en hier voor 2024 al vroegtijdig mee te starten (veel van de materiële procesrisico's worden tot het uitsturen van het eerste kohier al ondervangen).

			<u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> Afwikkelen van de detailcontroles zoals uitgezet door CCA.
Specifieke uitkeringen / inkomende subsidies			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn1 (PE) en Lijn2 (BC/FC) zijn voldoende betrokken bij de voorbereiding interim dossier. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> Goede ontwikkelingen in 2023 zijn: - Het proces van inkomende subsidies/ specifieke uitkeringen sinds vorig jaar een eigenaar heeft gekregen en vanuit dat team zijn de processtappen, de risico's en de beheersmaatregelen in het afgelopen jaar goed in beeld gebracht. - Dit geeft de proceseigenaar/coördinator een goed inzicht in welke risico's nog enige aandacht behoeven. - De subsidieaanvragen en -toekenningen zijn op een deugdelijke wijze opgenomen in het zaakstelsel CASE en het procesverloop kan vanuit het zaakstelsel worden bewaakt. - Een overzicht van alle aanvragen en toekenningen is nu eenvoudig op elk gewenst moment op te vragen. Openstaande punten: - de voortgangsbewaking/analyse op lopende subsidietrajecten en - De onduidelijkheid wie (waar in de organisatie) deze analyses zou moeten/ kunnen voorbereiden. <u>Aanbevelingen CCA:</u> We adviseren u om nog aandacht te besteden aan enkele risico's, die naar ons idee te weinig afgedekt zijn, terwijl dit o.i. wel wenselijk is. Te denken valt aan: - Aanvraag middels E-herkenning door meerdere subsidie-eigenaren, waarbij niet voorkomen kan worden dat bankgegevens gewijzigd worden, - Meer zicht en controle op het te volgen en gevolgde bestuurlijke traject bij de aanvraag van subsidie. - Ook de tussentijdse voortgangsbewaking en de controle en verantwoording is thans erg versnipperd en daarmee minder effectief. Deze aandachtspunten vereisen naar ons idee een meer gecoördineerde aanpak vanuit een centraal punt (bv een subsidiebureau). <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Voor de SiSa staan interne controlewerkzaamheden gepland richting het einde van het boekjaar. Wij adviseren deze werkzaamheden meer te dynamiseren en te verspreiden over het boekjaar en deze ook tussentijds zichtbaar vast te leggen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - Stel vast en toon aan dat de bestedingen subsidiabel zijn in het kader van de betreffende regeling. - Leg zichtbaar, voor zover van toepassing, relaties met het overzicht van baten en lasten, de SiSa-bijlage en eventuele overlopende posten in de jaarrekening 2023.
Exploitatie gemeentelijk vastgoed			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 2 (BC/FC) nog te weinig betrokken bij de voorbereiding interimdossier <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - We zien een verbetering in de procesbeheersing door het inventariseren van de risico's, het benoemen van de noodzakelijke beheersmaatregelen en de uitvoering tussentijds van diverse interne controles door de controller Vastgoed.

			- Daarnaast is meer aandacht besteed aan het uitvoeren van data-analyses (eigendoms-analyse en verhuurbaten 2022/2023). De volgende verbeteringen staan nog wel op ons “verlanglijstje”, maar zijn door het team Vastgoed niet makkelijk te beïnvloeden en niet op korte termijn te realiseren en zijn om die reden niet in beoordeling betrokken: - Een goede aansluiting tussen VBS en key2financien voor wat betreft de huurbaten. - Een standenregister in de verhuuradministratie. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - Leegstandsanalyse frequenter uitvoeren en tenminste 2 keer per jaar. - Aandacht besteden aan een juiste indexatie van de huurtermijnen. - Voor het jaareinde dossier een aansluiting maken tussen VBS en Key2fin, aangevuld met een analyse tussen realisatie en geraamde verhuurbaten in 2023. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Om de volledigheid te waarborgen dient er inzicht te zijn in de objecten van de gemeente middels de kadastrale gegevens en vastgesteld te worden of deze vervolgens ook geraakt worden vanuit de verhuuradministratie. Wij vinden dit een belangrijke beheersmaatregel welke in opzet nog niet toereikend is beschreven (de key control is niet juist beschreven in het procesmodel) en het risico voor de volledigheid van deze baten nog verder kan mitigeren. Er is een bestandsvergelijking voorbereid door CCA, waarbij de VBS objecten Hilversum afgestemd zijn met de WOZ objecten Hilversum. Deze analyse levert een aantal verschillen op en moeten deels nog nader uitgezocht worden. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - Stel de aansluiting tussen VBS en Key2Financiën zichtbaar vast. - Beoordeel en documenteer de juistheid van niet in rekening gebrachte bedragen (bijvoorbeeld omdat geen sprake is geweest van verhuur/leegstand en/of andere redenen). - Afwikkelen van de bestandsvergelijking en conclusies op de bevindingen daaruit.
Parkeer-exploitatie			<u>Stand invoering “Three lines”:</u> - Lijn 1 (PE) en Lijn 2 (BC/FC) zijn voldoende betrokken bij de voorbereiding interimdossier. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> We zien een paar goede ontwikkelingen en deze geven voldoende vertrouwen dat de procesbeheersing zich stap voor stap gaat verbeteren. We hebben het dashboard om die reden op “licht groen” gezet. Goede ontwikkelingen zijn samenvattend: - De risico’s inherent aan de parkeerexploitatie zijn benoemd en de daarop afgestemde beheersmaatregelen zijn in beeld gebracht. Het daadwerkelijk bestaan en werking van deze beheersmaatregelen dient nog te worden beoordeeld. Dit pakken we de komende maanden op. - Er is een goede start gemaakt met een periodieke cijferanalyse op de rapportages van Parkeerservice, gebruikmakend van de nieuw geïmplementeerde parkeermonitor. Deze ontwikkeling dient nog wel verder uitgewerkt te worden. - Het CMT heeft besloten om de parkeerorganisatie te centraliseren (opheffen versnippering van beleid, aansturing en financiële verantwoordelijkheid). De verdere implementatie van deze ontwikkelingen blijven we uiteraard volgen.

			<u>Aanbevelingen CCA:</u> - Wij adviseren om de genoemde ontwikkelingen verder voort te zetten, te implementeren en de voortgang hiervan te monitoren. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Er is nog geen sprake van toereikende zichtbare interne beheersactiviteiten ten aanzien van de parkeeropbrengsten. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - In het kader van de controle zullen wij gebruik maken van de uitgevoerde controles over heel 2023 door uw gemeente en de daarbij gemaakte aansluitingen vanuit de gecertificeerde verantwoordingen van de betreffende serviceorganisaties.
Bouwleges			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 3 (CCA) neemt rol lijn 2 (BC/FC) over bij de voorbereiding interim dossier <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> Nieuwe applicatie CLO zorgt voor knelpunten bij onder meer: - Aansluiting met financiële administratie. - Autorisatie: systeem dwingt goedkeuring af voor de beschikking én de leges, maar dit is niet uitsluitend voorbehouden aan de teammanager. De lagere score is ook gebaseerd op de gevonden fout inzake hoogte leges bij een steekproef van 2 deelwaarnemingen. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - De steekproef structureel uit te breiden en niet het minimale aantal benodigd voor de rechtmatigheidscontrole aan te houden. Mede omdat tijdens de huidige controle bij 50% van de deelwaarnemingen fouten zijn gevonden. - Naast dat het aantal waarnemingen moet worden verhoogd, adviseren wij ook om de controle vaker uit te voeren, namelijk per kwartaal. - En tenslotte adviseren wij u om een IT audit te laten uitvoeren op de applicatie CLO. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Zichtbare controle op de ingevoerde tarieven in het systeem en de tarieven in de vastgestelde legesverordening is niet aangetoond. - Zichtbare toets in opzet en bestaan op de opgegeven bouwsom is nog niet toereikend (voor bouwsom < € 1 miljoen, daarboven wel waarborging met een extern rapport). <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - Evaluatie van bevindingen met conclusies. - Aanvullende steekproeven om risico's te mitigeren. - Stel de aansluiting tussen CLO en Key2Finaciën zichtbaar vast.
Burgerzaken			<u>Opmerking PSA:</u> Dit proces is (nog) geen onderdeel geweest van de interne procesbeoordeling. Ten behoeve van de jaarrekening 2023 verzoeken wij u een zichtbare controle uit te voeren en vast te leggen van op de juistheid van de gehanteerde tarieven (uitdraai maken van systeemtabel en deze zichtbaar aansluiten met vastgestelde verordeningen) en de aansluiting tussen Key2burgerzaken en Key2Finaciën zichtbaar vast te stellen (reguliere werkzaamheden).

Beheer personeel administratie			<u>Stand invoering "Three lines":</u> ▪ Lijn 1 (proces-eigenaar) meer betrekken bij periodieke aansluitingen en cijferanalyses. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> Dit proces was en is "in control". Om het controleproces te versnellen/vereenvoudigen is in nauwe samenwerking met CCA vanuit de 2e lijn (BC) een flinke stap gezet in het verder professionaliseren van de cijferanalyses op de salarisgegevens en de periodieke aansluitingen tussen de loonadministratie (kostenverdeelstaat) en het financiële systeem. Deze analyses en aansluitingen worden per kwartaal uitgevoerd. Eventuele verschillen en opvallende ontwikkelingen worden onderbouwd met relevante documentatie. Naast dat deze aanpak effectiever is voor het opsporen van opvallende ontwikkelingen, heeft dit ook een positief effect op de omvang van de detailcontroles (deze is nu lager) en op de benodigde tijd voor het opstellen van het jaarrekeningdossier. Veel van die werkzaamheden zijn namelijk al gedurende het jaar uitgevoerd. <u>Aanbevelingen CCA:</u> We zien dat de procesuitvoering op dit moment "in – control" is. Toch willen wij de proceseigenaar een aantal ontwikkelmogelijkheden en aandachtspunten meegeven, namelijk: ▪ Bij de periodieke cijferanalyses en aansluitingen ook de 1e lijn betrekken. We zien thans dat deze werkzaamheden zich in hoofdzaak concentreren bij de BC (2e lijn). ▪ Follow-up IT audit: meer prioriteit geven en de openstaande aanbevelingen dit jaar nog afronden. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> ▪ De werkzaamheden in de eerste lijn die toezien op de borging van de juiste toepassing van premiepercentages kunnen ons inzien nog versterkt worden. Wij zien dat er gedurende het jaar een aantal bruto-netto berekeningen worden uitgevoerd op premiepercentages bij mutaties, maar dekt deze controle het risico van onjuiste premiepercentages in de salarislasten nog niet geheel af over de gehele massa. Wij zien een controle aan het begin van het jaar op de toepassing van (alle) premiepercentages door ADP (zowel op de COA-brede als Hilversum specifieke premies) als een sterkere beheersingsmaatregel. ▪ Voor de uitvoering van uw salarisadministratie heeft u een uitbesteding aan een serviceorganisatie. Daarvoor is belangrijk dat u periodiek beoordeeld of de afspraken met deze organisatie worden nagekomen. Hiervoor kunt u de ISAE3402 rapportages gebruiken en is die van ADP van belang. Wij zien deze periodieke beoordeling nog niet concreet uitgewerkt binnen het proces en adviseren u deze nader uit te werken en te beleggen binnen de organisatie (6 W's) als een afsluitende controle over het boekjaar. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> ▪ Uitwerking van de beoordeling op de ISAE3402 verklaring door de gemeente over 2023 en conclusies daarop.
Factuur- afhandeling en betalings- organisatie			<u>Stand invoering "Three lines":</u> ▪ Lijn 3 (CCA) neemt rol lijn 1 en 2 (BC/FC) over bij de voorbereiding interim dossier <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u>

			▪ We zien een lichte verslechtering in het vastleggen en zichtbaar maken van controle op de prestatielevering. Ook de formele controle op de prijs lijkt minder geworden. ▪ Aanbevelingen van voorgaande jaren zijn in 2023 niet opgevolgd. In afwachting van de implementatie van een nieuw financieel systeem. Te denken valt aan beleid prestatielevering, screening (nieuwe) crediteuren en evaluatie verplichtingenprocedure. ▪ Bij invoer nieuwe crediteuren, inclusief bankrekeningnummer, vindt geen 4-ogen principe plaats. <u>Aanbevelingen CCA:</u> ▪ Het 4-ogen principe bij invoer nieuwe crediteuren invoeren. ▪ We adviseren F&C om de opvolging van de aanbevelingen in de tijd uit te zetten en te bewaken op voortgang. ▪ Implementeren het principe van de three lines om de interne beheersing op het proces verder te verbeteren. ▪ Belang van (zichtbare vastlegging) van prijs- en prestatiecontrole onder de aandacht brengen via DT. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> ▪ Periodieke controles op de procuraties (juiste personen en rechten) zoals ingeregeld in de BNG vinden niet (zichtbaar) plaats. ▪ Aantonen prestatielevering blijft een aandachtspunt. Een uniforme werkwijze is nog niet concreet ingevuld waardoor het op dit moment nog lastig is om de prestatielevering vast te stellen. De implementatie van een nieuw financieel pakket geeft vertraging in opvolging van dit punt. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> ▪ Evalueren van de bevindingen en (rest)risico's in voldoende mate mitigeren (mutaties crediteurenstamgegevens, prestatielevering en volledigheid verplichtingen).
Inkopen / aanbesteding en (EU)			<u>Stand invoering "Three lines":</u> ▪ Lijn 3 (CCA) neemt rol lijn 1 en 2 (BC/FC) over bij de voorbereiding interim dossier <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> ▪ Oppakken van gevonden onrechtmatigheden in 2023 vindt niet of (te) langzaam plaats. ▪ Diverse Centric applicaties worden met reden enkelvoudig verlengd. Dit leidt tot grote bedragen aan onrechtmatigheden. Schatting is nu ruim € 1 miljoen (voorlopige inschatting) voor 2023. ▪ Conform het inkoopbeleid is wettelijk het naleven van de gids proportionaliteit ook van belang voor de onrechtmatigheid. De commissie BBV benadrukt dit nogmaals. Dit vraagt om meer gestructureerd en centraal inzicht in het al dan niet naleven ervan en aanscherping van de procedure. Bovengenoemde conclusies in relatie tot de nieuwe ontwikkelingen leiden ons inziens nog niet tot een lager oordeel over het proces. <u>Aanbevelingen CCA:</u> ▪ Gezien de conclusies en ontwikkelingen zoals hier zijn geschetst wordt geadviseerd de 2e lijn een prominentere en centrale rol te geven in het verkrijgen van inzicht in inkoop/aanbestedingen die afwijken van het inkoopbeleid. ▪ Aanscherping van de inkoopprocedure, bijvoorbeeld verplichte (centrale) registratie van afwijkingen met vastlegging van motivering. ▪ Implementeren het principe van de three lines (lijn 1 en 2) om de interne beheersing op het proces verder te verbeteren. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> ▪ Periodiek ook gaan toetsen op het interne inkoopbeleid en daarmee de gids proportionaliteit.

			<u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> Rond de spendanalyse en controle op rechtmatigheid van de EU-aanbestedingen tijdig in 2023 af om tot een rechtmatigheidsoordeel te kunnen komen voorafgaand aan de jaarrekening.
Financieel beheer			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 3 (CCA) neemt rol lijn 1 en 2 (BC/FC) over bij de voorbereiding interim dossier. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - Het is vanaf 2021 mogelijk om de onderbouwingen te documenteren in Key2Fin, maar de documentatie c.q. onderbouwing van de opdracht vindt niet in alle gevallen plaats. Ook wordt autorisatie door een budgethouder niet zichtbaar vastgelegd. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - We adviseren F&C om de opvolging in de tijd uit te zetten en te bewaken op voortgang. - Implementeren het principe van de three lines (lijn 1 en 2) om de interne beheersing op het proces verder te verbeteren <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Geen aanvullende bevindingen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - Analyseer de verrichte memoriaalboekingen vanuit de diverse dagboeken. - Maak daarbij een totaal aansluiting met de dump over geheel 2023. - Voer een steekproef uit op de memoriaalboekingen.
Subsidie-verlening			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 3 (CCA) neemt rol lijn 2 (BC/FC) over bij de voorbereiding interim-dossier. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - Om de tijdigheid van de besluitvorming te waarborgen krijgen de beleidsafdelingen maandelijks een overzicht van dossiers met de deadline van behandeling. Helaas zien we dat deze beheersmaatregel nog onvoldoende effect heeft. - Dossiervorming is verbeterd ten opzichte van het tweede half jaar 2022 en is volledig. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - Verbeterpunten zijn onder meer het volledig beantwoorden van de toetsvragen in Case. - Implementeren het principe van de three lines om de interne beheersing op het proces verder te verbeteren. - Cijferanalyse vindt 'slechts' bij jaarrekening plaats. De eindejaarrapportage lijkt ook een geschikt moment hiervoor. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Proces van vaststellen van verleende subsidies dient nog in procesmodel te worden opgenomen en mee te lopen in de controlewerkzaamheden en drie lijnen model.

			<u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> Gegevensgerichte werkzaamheden op de vaststellingen van subsidies in 2023 over de verleningen 2022 uitvoeren. Dit helpt in de oordeelsvorming en onderbouwing van de rechtmatigheid van de verleende subsidies welke als lasten worden verantwoord in de jaarrekening 2023.
Bouwgrond exploitaties (grex)	Geen oordeel		<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 1 (PE) en Lijn 2 (BC/FC) zijn voldoende betrokken bij de voorbereiding interimdossier <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - Het proces "ontwikkelen bouwgrondexploitaties (grex)" is vanuit het team Projecten dit voorjaar opgepakt. Dit geeft de proceseigenaar/coördinator een goed inzicht in welke risico's nog enige aandacht behoeven en op welke issues verdere discussie nodig is. Denk hierbij aan: - De rolverdeling planeconoom, projectcontroller en businesscontroller (2e lijn), - De beheersorganisatie rondom de grex Crailo. - Medio juli (12-7-2023) een voorstel is besproken in het CMT om de (project)controlefunctie op grote projecten middels een Expertisecentrum/Bedrijfsbureau te versterken. Door het ontbreken van een verslag van deze CMT-bespreking is niet geheel duidelijk of het voorstel is overgenomen of dat het voorstel aanpassing behoeft. Het is goed om te zien dat de aanbevelingen uit voorgaande audits (intern/extern) herkend worden en opgepakt zijn. We gaan ervanuit dat eind dit jaar hiermee een flinke voortgang is gemaakt. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - Meer duidelijkheid geven over de projectbeheersorganisatie rondom grote projecten; is het voorstel dat medio juli in CMT is besproken aangenomen of niet? - Duidelijkheid geven of projectbeheersing (ambtelijk) rondom Crailo aanpassing behoeft of niet (voortzetting huidige situatie of "projectbeheersing grote projecten" van toepassing verklaren). - Procesmodel met risicoanalyse dit jaar afronden. Betrek hierbij ook de frauderisico's, die relevant zijn bij ontwikkelen van bouwgrondexploitatie, grondaankopen en verkopen. - De grondexploitaties en de verliesvoorziening vormen een belangrijk onderdeel van de jaarrekening. We adviseren u dan ook om de actualisatie van de grondexploitaties bij jaarovergang prioriteit te geven, en de actualisatieprocedure af te stemmen met de planning van het jaarrekeningproces. Dit voorkomt mogelijk onnodige vertraging bij het voorbereiden van de jaarrekening. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> Geen aanvullende bevindingen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> Tijdig afronden van de actualisatie van de grondexploitaties en stel een memo op, waaruit blijkt dat de door u gehanteerde uitgangspunten (parameters) bij het actualiseren van de grondexploitaties aanvaardbaar zijn. Waar mogelijk dient u de gehanteerde parameters te onderbouwen met achterliggende documentatie.

Treasury			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 2 (BC) geen rol bij voorbereiding interim dossier door onduidelijkheid over de precieze invulling hiervan. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - Per 12-4-2023 is het treasury statuut gepubliceerd. Hierin zit een aanscherping interne controle: 4-ogen principe bij het afsluiten van langlopende leningen. Bij het aantrekken van een langlopende lening in januari 2023 is deze aanscherping, vooruitlopend op het statuut, reeds in de praktijk gebracht. - Invoeren van een systematische beoordeling van garanties/waarborgen gedurende het jaar heeft nog niet plaatsgevonden. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - Nadere invulling geven aan de three lines door de rol van lijn 2 (1e review) te duiden. - Interne controle op juiste bankrekeningnummer doorvoeren. - De beoordeling van de afgegeven garanties en waarborgen structureel in het 3e kwartaal uit te voeren onder meer op basis van de formele jaarstukken van het voorgaande boekjaar. Dit zal de kwaliteit van de beoordeling ten goede komen. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Geen aanvullende bevindingen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> Geen.
Uitkeringen (PW/Tozo)			<u>Stand invoering "Three lines":</u> - Lijn 3 (CCA) neemt rol lijn 2 (BC/FC) over bij de voorbereiding interim dossier (review). <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> - Geen bijzonderheden bij de dossiercontroles uitkeringen PW. - Bij Tozo dient de afwijking van de M&O-werkzaamheden en openstaande voorschotten urgent opgepakt te worden. Het heeft een jaar stilgelegd. Deze afwijking zal opgepakt worden. <u>Aanbevelingen CCA:</u> - Meer aandacht voor hercontroles t.a.v. indexeringen: jaarlijks (bijv. in september) een bestandscontrole uitvoeren op juiste indexering bij klanten met partiele inkomsten, uitkeringen, pensioenen en alimentaties en lonen. Dit zou met een tool als CMP kunnen. - Prognose/monitoringsmodel maken analoog aan die voor WMO/Jeugd. - Implementeren het principe van three lines (lijn 2) om de interne beheersing op het proces verder te verbeteren. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> - Geen aanvullende bevindingen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> - Uitvoeren en afwikkelen dossiercontroles over geheel 2023. - Vaststellen aansluitingen tussen GWS4ALL en Key2Financiën.

			▪ Toetsen en documenteren werking M&O-beleid Tozo. ▪ Beoordelen volwaardigheid (inschatting voorziening voor oninbaarheid) van de vorderingen op bijstandsccliënten.
Jeugd			<u>Stand invoering "Three lines":</u> ▪ Lijn 2 is al meer betrokken bij de voorbereiding interim dossier (review) dan vorig jaar. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> ▪ Alle gecontroleerde deelwaarnemingen zijn rechtmatig verstrekt. Recht, hoogte en duur van de verstrekte voorzieningen zijn conform de Jeugdwet en verordening Jeugdhulp gemeente Hilversum. ▪ In 2 gevallen is niet zichtbaar/explicit in rapport aangegeven dat ID-check heeft plaatsgevonden. <u>Aanbevelingen CCA:</u> ▪ De verificatie ID check bij elk Jeugd-aanvraag (BSN controle), exclusief die via wettelijke verwijzers gaan, uit te voeren en expliciet vast te leggen in het rapport. ▪ De (contract-)afspraken met de regio i.h.k.v. de uitvoering M&O-maatregelen herijken/ vastleggen en ook de signalen die ontvangen worden inzake M&O transparant/gestructureerd vast te leggen. ▪ Het prognosemodel voor bestedingen WMO en Jeugd is een mooi hulpmiddel voor monitoren en prognosticeren. Het advies is om dit verder uit te bouwen met tekst, uitleg, toelichting en voortschrijdend inzicht (dus niet overschrijven). <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> ▪ Geen aanvullende bevindingen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> ▪ Uitvoeren en afwikkelen dossiercontroles over geheel 2023.
WMO			<u>Stand invoering "Three lines":</u> ▪ Lijn 2 is al meer betrokken bij de voorbereiding interim dossier (review) dan vorig jaar. <u>Conclusie procesbeoordeling CCA:</u> ▪ Team WMO verricht uitgebreide kwaliteitscontroles. Hieruit komt naar voren dat ID-plicht in veel gevallen niet is uitgevoerd. Dit is een formele onrechtmatigheid. Daarnaast kwalitatieve opmerkingen inzake rapportage en onderbouwing/motivering besluit. ▪ Na herstel ID-plicht via BSN controle zal geen sprake zijn van financiële rechtmatigheid. <u>Aanbevelingen CCA:</u> ▪ Zie de aanbevelingen onder Jeugd. <u>Bevindingen en/of aanvullingen PSA:</u> ▪ Geen. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> ▪ Afwikkelen bijzonderheden dossiercontroles.

Verbonden partijen	n.v.t.	n.v.t.	<u>Opmerking PSA:</u> Dit proces en bijhorende geldstromen in de exploitatie zijn niet opgenomen in de controlewerkzaamheden gedurende het jaar. Uw gemeente verstrekt aan diverse verbonden partijen jaarlijks een bijdrage. Wij stelden vast dat intern niet zichtbaar op een uniforme wijze wordt gemonitord en gedocumenteerd gedurende het jaar, bijvoorbeeld op basis van de door u ontvangen tussentijdse informatie of gecontroleerde jaarrekening van de verbonden partij, wat de financiële ontwikkelingen zijn met een weerslag op de financiën van uw gemeente. Wij adviseren u om dit proces te uniformeren en structurele (zichtbare) beheersmaatregelen te implementeren conform de "6 W's". Daarmee kunt u aantonen dat u in control bent en niet verrast wordt met mogelijk aanvullende lasten en tevens optimaal gebruik kan maken van deze vastleggingen bij het opstellen van de jaarrekening (t.b.v. de paragraaf verbonden partijen). De werkzaamheden vinden nu zichtbaar plaats ten tijde van de jaarrekeningcontrole en kan in onze optiek in een veel eerder stadium al zichtbaar geborgd zijn. <u>Advies en/of actie voor de jaarrekening:</u> Stel zichtbaar vast en documenteer of de verstrekte voorschotbetalingen zijn besteed aan het doel waarvoor bestemd en of mogelijk sprake is van noodzakelijke verrekeningen (nabetalingen en/of terugvorderingen) in het kader van de jaarrekening 2023. Wat ons betreft onderzoekt u dat in eerste instantie in ieder geval voor de grotere verbonden partijen met een materiële impact in de jaarstukken en waar de gemeente Hilversum het risico loopt op het (aanvullend) moeten bijdragen in negatieve exploitatieresultaten.
--------------------	--------	--------	---

4 Overige onderwerpen en aandachtspunten voor de jaarrekening

4. Overige onderwerpen en aandachtspunten voor de jaarrekening

Voldoende aandacht voor uw onderhoudsplannen – analyses in januari 2024 moeten uitwijzen of deze nog toereikend zijn

Uw gemeente beschikt over onderhoudsvoorzieningen om de lasten van het groot onderhoud van uw vastgoed de komende jaren te egaliseren. Deze onderhoudsvoorzieningen zijn gebaseerd op onderhoudsplannen die de periode 2020-2029 beslaan. Jaarlijks stellen uw medewerkers de plannen bij op basis van diverse ontwikkelingen, zoals het eerder- of later uitvoeren van het groot onderhoud, gewijzigde plannen met het vastgoed en ontwikkeling van de prijzen van aannemers en bouwmaterialen.

Deze werkwijze is prima om meerjarig in te schatten wat het noodzakelijk meerjarig grootonderhoud is en wat de inschatting is wat dat gaat kosten. In de praktijk is het zo dat het regelmatig voorkomt dat gepland onderhoud niet of later wordt uitgevoerd of dat niet voorzien onderhoud uitgevoerd moet worden. Doordat uw college hier jaarlijks naar kijkt, houdt u grip op de uitvoering van de plannen en kunt u beoordelen wat de eventuele impact is van het niet of later uitvoeren van gepland onderhoud.

In gesprekken die wij hebben gevoerd, is naar voren gekomen dat naast gepland onderhoud momenteel ook wordt ingezet op duurzaamheidsinvesteringen. Wanneer dergelijke investeringen gedaan worden, kan dat gevolgen hebben voor uw voorzieningen en meerjarige dotaties voor onderhoud. Immers wanneer sprake is van investeringen en dat overduidelijk vaststaat, dan moeten deze geactiveerd worden en kunnen de kosten niet als groot onderhoud ten laste van de voorzieningen gebracht worden. Wanneer sprake is van een “grijs gebied” adviseren wij u om uw overwegingen die ten grondslag liggen aan uw keuzes, te documenteren. Ook kan het zo zijn dat duurzaamheidsinvesteringen impact hebben op de meerjarendotaties: een duurzaamheidsinvestering kan tot gevolg hebben dat gepland onderhoud niet meer, later of voor een ander bedrag moet worden uitgevoerd. Wij adviseren u hier bij de beoordeling van de toereikendheid van uw voorzieningen in de jaarrekening 2023 rekening mee te houden.

Wij merken overigens op dat in 2020 bij het opstellen van de onderhoudsplannen een bewuste keuze is gemaakt om zestig objecten niet mee te nemen in deze plannen. Dit betreft objecten waarvan u destijds voornemens was deze op korte termijn te verkopen (47 objecten) en objecten van het MOB-complex De Rading waarvoor nog afzonderlijke besluitvorming moest volgen (13 objecten). Voor deze objecten zijn daarom geen voorzieningen getroffen en zijn de lasten van het onderhoud van deze objecten begrepen in de jaarlijkse exploitatielasten. Op dit moment is de status rond deze objecten nagenoeg gelijk als in 2020. Van de 47 objecten zijn er circa vijf inmiddels daadwerkelijk afgestoten. Ook voor deze panden zal in januari een nieuwe inschatting van de onderhoudslasten voor de komende jaren gemaakt worden. Inmiddels zijn de marktomstandigheden aanzienlijk nadeliger geworden voor de verkoop van de panden (die vaak ook een laag energielabel hebben). Wij vragen u om een nieuwe inschatting te maken van de termijn waarop de objecten afgestoten zullen worden en adviseren u om als deze langer is dan een paar jaar te overwegen deze objecten alsnog in de onderhoudsvoorzieningen op te nemen om onverwachte exploitatielasten van groot onderhoud in de komende jaren te voorkomen.

Ontwikkeling Anna's Hoeve nadert het einde – er worden geen fors afwijkingen ten opzichte van eerdere resultaatsprognoses door het college verwacht

Anna's Hoeve zal, op basis van uw huidige inschatting, doorlopen tot en met 2025. De einddatum is daarmee gelijk gebleven ten opzichte van 2022. Inmiddels zijn allen gronden verkocht en komt er een steeds nauwkeuriger zicht op nog te maken kosten, wat inherent is aan de doorlooptijd van de exploitatie die steeds korter wordt. Ten opzichte van voorgaand jaar verwacht u geen significante afwijkingen. De laatste twee bouwvelden zijn inmiddels in aanbouw. De meeste kosten die nog gemaakt zullen worden, houden verband met het woonrijpmaken, zoals (her-)straten, de openbare verlichting, speelvoorzieningen et cetera van deze bouwvelden. Deze kosten zullen vooral aan het einde van de exploitatie gemaakt worden, wat inhoudt dat in 2023 de kosten vooralsnog iets achter blijven bij de budgetten voor 2023.

De ramingen voor nog te maken kosten zijn in bestekken verwerkt, welke vanaf de 2e helft van 2024 in de markt zullen worden gezet. Dan zal ook duidelijk worden om de thans ingerekende ramingen voor nog te maken kosten toereikend zijn. Zoals hiervoor aangegeven, verwacht u dat geen sprake zal zijn van significante wijzigingen ten aanzien van het verwachte resterende resultaat. Het later maken van kosten (in 2024 of 2025 in plaats van 2023) kan wel betekenen dat op basis van de actualisatie van de grondexploitatie ten behoeve van de jaarrekening 2023, een lagere tussentijdse winst voor 2023 genomen kan worden en dat deze in 2024 of 2025 weer hoger zal zijn. Wij adviseren u de financiële voortgang van Anna's Hoeve te blijven volgen.

Grondexploitatie Stationsplein – actualiseer bij de jaarrekening 2023 de berekening van het verwachte resultaat

Bij het beoordelen van de waardering van de grondexploitatie Stationsplein in de jaarrekening 2022, heeft uw college ingeschat dat mogelijk sprake zou zijn van een verlies van € 2.893.000 en is daarvoor een voorziening getroffen. In 2023 is sprake geweest van relatief geringe bestedingen. Dit is vooral het gevolg van de opgetreden vertraging in 2022 door de vernietiging van het bestemmingsplan door de Raad van State in eerste termijn en het vervolgens uit moeten werken van een nieuw bestemmingsplan. In 2023 heeft u de programmering van de exploitatie ook verder in beeld gebracht en zijn de te maken kosten voor de openbare ruimte opnieuw ingeschat, waarbij u vaststelde dat de nog te maken kosten en de looptijd niet substantieel zullen wijzigen. Uw inschatting was en is dat in 2029 deze exploitatie zal kunnen worden afgewikkeld.

De actualisatie van de grondexploitatie staat gepland voor begin 2024, zodat de uitkomsten verwerkt kunnen worden in de jaarrekening over 2023. U verwacht vooralsnog geen grote wijzigingen en dat de actualisatie vooral betekent dat huidige ramingen zullen worden geïndexeerd, met uitzondering van de interen kosten. Deze zullen opnieuw worden geraamd.

Door de lange looptijd en onzekerheid rondom prijsontwikkelingen is in de jaarrekening 2022 rekening gehouden met risico's voor deze exploitatie in het weerstandsvermogen tot een bedrag van € 1 mln. Dit risicoprofiel is in 2023 nog niet geactualiseerd. Wij adviseren u de actualisatie van de grondexploitatie tijdig uit te voeren en de daarbij toegepaste uitgangspunten en veronderstellingen te documenteren. Ook adviseren wij u het risicoprofiel tijdig te actualiseren en de uitkomsten ook te betrekken bij uw beoordeling van de waardering van deze exploitatie.

Bewaak de volwaardigheid van uw vordering inzake de overdracht van gronden aan de GEM Crailo B.V.

De gemeenten Gooise Meren, Hilversum en Laren werken samen bij de (her)ontwikkeling van Crailo. Deze gemeenten hebben grond - benodigd voor de (her)ontwikkeling - verworven van de provincie Noord-Holland. Om de (her)ontwikkeling zo efficiënt en optimaal mogelijk te realiseren is GEM Crailo B.V. (hierna: GEM Crailo) opgericht. De (her)ontwikkeling heeft als doel de ontwikkeling en realisatie van een innovatieve en ambitieuze woonwijk, waarbij duurzaamheid en de groene omgeving centraal staan, in combinatie met ruimte voor vormen van bedrijvigheid en natuur. Daarbij is het uitgangspunt om een ten minste sluitende grondexploitatie te realiseren, waarbij GEM Crailo zal streven naar een maximale grondopbrengst binnen de gestelde kaders en randvoorwaarden.

In 2020 zijn de gronden Crailo door uw gemeente verkocht en ook geleverd aan de GEM Crailo. De GEM Crailo heeft bij de overdracht de koopsom nog niet voldaan, omdat er een uitgestelde betaling is overeengekomen. Derhalve is, in uw administratie, een vordering van € 16,1 miljoen op de GEM Crailo onder de Financiële vaste activa verantwoord. Bij de interim-controle zijn wij nagegaan in hoeverre uw college informatie heeft om eventuele risico's ten aanzien van de volwaardigheid van deze vordering in te kunnen schatten.

Uw college maakt onderdeel uit van de algemene vergadering van aandeelhouders (AvA) van de GEM Crailo. Vanuit die positie krijgt het college regelmatig informatie, waaronder kwartaalrapportages en jaarplannen, waarmee zij de volwaardigheid van de vordering kan beoordelen. Wij hebben bij de interim controle gesproken over uw belang in de GEM Crailo en de mogelijke risico's die voor u kunnen spelen. Bij het opstellen van de jaarrekening 2022 heeft het college ingeschat dat vooralsnog sprake is van een volwaardige vordering, omdat de meest actuele grondexploitatie Crailo toen (per 1-1-2023) een positief resultaat van € 5,7 miljoen (netto contante waarde) toont en daarmee was toegenomen ten opzichte van 2021. Tussentijdse rapportages over 2023 geven naar het oordeel van het college daar geen ander inzicht in.

Wij adviseren u om de financiële ontwikkelingen van de grondexploitatie Crailo te blijven volgen en op basis van die uitkomsten de volwaardigheid van de vordering te blijven beoordelen. Voor de jaarrekening 2023 van uw gemeente adviseren wij u daarvoor minimaal gebruik te maken van de jaarrekening 2023 van de GEM Crailo en de geactualiseerde grondexploitatie 2024. Gelet op het financieel belang geven wij u in overweging om een second opinion op de resultaatprognose uit te (laten) voeren en ook, in het kader van uw risicomanagement, een "worst-case-scenario" door te (laten) rekenen. Bij de controle van de jaarrekening 2022 stelden wij vast dat bij de GEM Crailo van andere kosten- en opbrengststijgingspercentages werd uitgegaan, dan waar u bij uw eigen grondexploitaties van uit ging. In de jaarrekening over 2022 van de GEM Crailo B.V. lazen wij dat de nog te realiseren grondopbrengsten met 1,5% geïndexeerd zijn en de nog te maken kosten met 2%. Bij de actualisatie van Anna's Hoeve en het Stationsgebied rekende het college met een kostenstijgingspercentage van 6%. Daarbij komt ook dat de looptijd van de GEM Crailo nog lang is, wat een grotere schattingsonzekerheid tot gevolg kan hebben.

Omdat vooralsnog sprake is van een positief verwacht resultaat, is geen voorziening opgenomen wegens te verwachten verliezen op onderhanden werk. Bij de bepaling van de netto contante waarde heeft het management van de GEM Crailo B.V. een inschatting gemaakt van de verwachte kosten, de fasering en de (toekomstige) verkoopwaarde van de gronden mede aan de hand van een marktscan. In de grondexploitatie is een aantal stelposten opgenomen, welke voorlopig taakstellend zijn. Deze kunnen echter, zo

staat in de jaarrekening 2022 van de GEM Crailo B.V. mogelijk leiden tot “substantiële bijstellingen van het geraamde budget”. Het betreft de volgende stelposten:

- Duurzaamheid (€ 5 miljoen euro)
- Kwaliteitsimpuls (€ 2 miljoen euro)

De stelposten zullen in de toekomst nog nader worden uitgewerkt. Daarnaast is, zo lezen wij in de jaarrekening 2022 van de GEM Crailo B.V., een deel van de civieltechnische en saneringskosten nog op hoofdlijnen uitgewerkt. Een nadere uitwerking kan tevens leiden tot substantiële bijstellingen in het geraamde budget.

Hoewel vooralsnog sprake is van een positieve ontwikkeling, is sprake van enkele onzekerheden met betrekking tot het uiteindelijke te verwachten resultaat. Wij adviseren u om de financiële ontwikkelingen van de grondexploitatie Crailo te blijven volgen en op basis van die uitkomsten de volwaardigheid van de vordering te blijven beoordelen. Naar onze mening past daar een meer kritische projectcontrol bij waar zichtbaar wordt gereageerd op bijvoorbeeld ontwikkelingen die wij ook zien.

Blijf de waardering van uw kapitaalbelang in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht volgen

In 2021 heeft uw gemeente een kapitaalstorting gedaan in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht (ROM). Bij de controle stelden wij vast dat er tussentijds geen zichtbare validatie van de waardering van uw kapitaalbelang heeft plaatsgevonden vanuit de ontwikkelingen in 2023. Voor de jaarrekening 2023 is het van belang dat u tijdig en zichtbaar vaststelt of uw kapitaalbelang nominaal gewaardeerd kan blijven of dat er een risico bestaat dat uw gemeente bij moet bijstorten en/of af moet waarderen. Vorig jaar beschikte u, ten tijde van de jaarrekening, niet over een (gecontroleerde) jaarrekening van de ROM. Wij adviseren u om uw kapitaalbelang zichtbaar te beoordelen aan de hand van verantwoordingsinformatie vanuit de ROM om vast te stellen of uw gemeente daadwerkelijk risico's loopt en deze informatie ook tijdig uit te vragen en te ontvangen.

Stel vast of de voorziening verlofsparen toereikend is

In de jaarrekening 2022 heeft het college de voorziening verlofsparen getroffen voor een bedrag van € 24.000. De voorziening dient ter dekking van opgebouwde bovenwettelijke verlofrechten en is tot op heden bepaald door het verlof te kwantificeren van de medewerkers die zich hebben aangemeld voor “verlofsparen”. Feitelijk zou het bedrag moeten worden voorzien waar uw medewerkers recht op hebben.

Voor het bepalen voor welk deel van het bovenwettelijke verlof een voorziening moet worden gevormd en voor welk deel niet, is een goede analyse, onderbouwing en motivatie noodzakelijk. Wat daarbij belangrijk is, is dat medewerkers actief moeten aangeven dat bovenwettelijk verlof omgezet moet worden in verlofsparen.

Wij adviseren u voor de jaarrekening 2023 na te gaan of de huidige stand van de voorziening verlofsparen toereikend is.

De jaarrekeningcontrole en onze algemene aandachtspunten daarbij

De jaarrekening 2023 is het sluitstuk van de Planning & Controlcyclus over 2023. Wij starten op 15 april 2024 met de controle van de jaarstukken. Voor een efficiënte en effectieve jaarrekeningcontrole verwachten wij dat op deze datum een versie van de integrale jaarstukken beschikbaar is, waarop zichtbaar de volgende interne controles hebben plaatsgevonden:

- zichtbare interne controle op de interne consistentie en rekenkundige juistheid van de jaarstukken;
- zichtbare toets op de naleving van de verslaggevingsvoorschriften (BBV) door middel van volledige invulling van de (door ons aan u) aangeleverde checklist BBV;
- zichtbare aansluitingen tussen jaarrekening, financiële administratie, sub administraties, primaire begroting, de herziene begroting (nulproef) en de aansluiting van de geraamde investeringen op de achterliggende investeringsbegroting(-en) en de eventuele wijzigingen daarop.

Ter voorbereiding op de controle willen wij u, mogelijk ten overvloede omdat u in voorgaande jaren voldoende aandacht voor deze punten had, een aantal aandachtspunten meegeven, welke u mogelijk ook al in uw voorbereiding heeft geadresseerd:

- Het tijdig analyseren van begrotingsoverschrijdingen op programma's en investeringskredieten. In het geval sprake is van een overschrijding, verwachten wij dat u een motivering voorbereid waarom de overschrijding wel of niet als rechtmatigheidsfout in de rechtmatigheidsverantwoording doorwerkt. Deze motivering moet onderbouwd zijn met documentatie.
- Adequate voorbereiding van de WNT-verantwoording in de jaarrekening 2023, door de verantwoording intern te laten toetsen aan de hand van de wetgeving. In de praktijk zien wij bij meerdere organisaties dat met name dat niet alle of onjuiste looncomponenten (belast en onbelast) tot het bezoldigingsbegrip gerekend worden. Zorg voor het juist en volledig invullen van het WNT- model, met een zichtbare aansluiting naar de onderliggende berekeningen. Overeenkomstig voorgaande jaren zullen wij weer een verzoek doen om dit in januari 2024 voor te laten bereiden door de gemeente, zodat wij de WNT-verantwoording voorafgaand aan de jaarrekening al kunnen controleren.
- De volledige verantwoording van lasten en verplichtingen door het uitvoeren van een voortgezette controle tot datum van jaarrekeningcontrole vanuit ontvangen facturen in 2024 (inkoopdagboek) en verrichte betalingen in 2024, een inventarisatie van (langlopende) verplichtingen aan de hand van contracten en overeenkomsten én uw bevindingen vanuit de (voortgezette) controle van vorig boekjaar.
- Het tijdig opleveren van de verschillende regelingen in de SiSa-bijlage door de verantwoordelijke afdelingen, zodat de interne controle op de SiSa-bijlage tijdig afgerond kan worden. Hierbij dient u rekening te houden met het feit dat het aantal SiSa-regelingen ten opzichte van voorgaand verslagjaar wederom is toegenomen. Zie ook hierna.
- Bij specificaties en onderbouwingen waarbij sprake is van complexiteit of subjectiviteit (schattingen) de opbouw van de post, uitgangspunten en berekeningswijze uitwerken in een geschreven toelichting ('position paper'), zodat de uitgangspunten en berekeningen snel door ons geïnterpreteerd kunnen worden en wij tot een goed begrip van de betreffende onderdelen kunnen komen. Wij achten dit voornamelijk van belang bij:
 - Waardering van de grondexploitaties.

- Waardering van uw vastgoed. Wij vragen om een analyse van het vastgoed dat niet meer voor de publieke taak aangewend wordt, om te bepalen of er mogelijk sprake is van een duurzame waardevermindering.
 - Waardering van de voorzieningen.
 - Waardering van uw vorderingen. Wij vragen om een analyse van de invorderbaarheid van diverse verschillende vorderingen, waaronder debiteuren sociale zaken en belastingvorderingen. Graag ontvangen wij een onderbouwing van de gehanteerde oninbaarheidspercentages.
 - Zichtbare analyse van de activa van uw gemeente naar de stand per 31 december 2023, om vast te stellen dat alle activa met een boekwaarde nog bestaat en in eigendom zijn van de gemeente. Wij vragen u om deze informatie en uitkomsten tijdig te delen en niet te wachten tot de jaarrekeningcontrole.
 - Aandacht voor de vennootschapsbelasting en de jaarlijkse actualisatie hierop.
 - Tijdig afronden van de crediteurenspendanalyse in het kader van de Europese aanbestedingsregels en het bepalen van de mogelijke rechtmatigheidsfout voor 2023 en nodige rapportering voor de RMHV en/of de paragraaf bedrijfsvoering.
 - In toenemend mate is de gemeente door uitbesteding van activiteiten afhankelijk van derde partijen voor de tijdige (en juiste) aanlevering van informatie. Mede gezien de ervaringen van uw gemeente in de afgelopen jaren is het van essentieel belang met deze derde partijen scherpe afspraken te maken en na te leven, zodat de verantwoordingsinformatie voor de vaststelling van de jaarrekening door het college beschikbaar is. Aandachtsgebieden hierbij zijn onder andere:
 - Verantwoordingsinformatie vanuit de Regio Gooi en Vechtstreek (sociaal domein);
 - Coöperatie ParkeerService en SHPV voor de parkeeropbrengsten;
 - De mogelijke bijstortverplichting in de GEM Crailo (op basis van het geactualiseerde risicoprofiel).
 - Facturatie door leveranciers (zie ook onderdeel verplichtingenadministratie).
- Het is van belang dat uw organisatie stuurt op tijdige ontvangst van bovengenoemde informatie.
- Stel vast dat controlewerkzaamheden op de volledigheid van de verantwoording van de opbrengsten uit parkeren onderdeel is van de controleaanpak van de accountant ten aanzien van de financiële verantwoording van ParkeerService. En voer (indien nodig) zelf aanvullende werkzaamheden uit, om vast te stellen dat de verantwoorde opbrengsten volledig zijn.
 - Hanteer de door ons aangeleverde formats voor de belangrijkste posten voor uw opsteldossier van de jaarrekening. Zo bent u volledig in het verzamelen van de informatie van zowel de accountant als uw balansdossier.

Aandachtspunten bij de voorbereiding op uw verantwoordingstraject SiSa-bijlage

De SiSa-bijlage is een verplicht onderdeel van de jaarrekening geworden en betreft een format voor de verantwoording van meerdere specifieke uitkeringen tegelijk. De afgelopen jaren is een trend te zien dat er steeds meer (incidentele) specifieke uitkeringen worden verstrekt aan gemeenten vanuit het Rijk. Ook bij uw gemeente is dit het geval.

De Rijksoverheid publiceert jaarlijks een overzicht van specifieke uitkeringen waarover een organisatie verantwoording middels de SiSa-

bijlage moet afleggen (<https://teverantwoordenregelingen.rijksoverheid.nl>). Voor het jaar 2023 staan vooralsnog (per 10 november 2023) 38 specifieke uitkeringen bij uw gemeente genoemd, waarvan er 7 nieuw zijn.

In de praktijk komt het regelmatig voor dat bij soortgelijke regelingen sprake is van meerdere projecten die verantwoord moeten worden onder deze regelingen. Het kan dan voorkomen dat de verantwoordingsinformatie vanuit meerdere organisatieonderdelen moet komen. Om de verantwoording en de onderbouwing in goede banen te leiden adviseren wij u het volgende:

- Laat uw SiSa-coördinator zorgdragen voor een tijdige, volledige en juiste aanlevering van de ingevulde SiSa-verantwoording en onderliggende documentatie.
- Onderzoek, om voor u en ons de controledruk in het voorjaar van 2024 te beperken, welke regelingen mogelijk al in januari of februari opgesteld en gecontroleerd kunnen worden. Wij maken hier graag nadere afspraken met u over.
- Draag zorg voor voldoende kennis omtrent de werkwijze en verwachtingen vanuit het Rijk (en de accountant) inzake de SiSa-bijlage, bij uw SiSa-coördinator en betrokken financieel medewerkers en realiseer een structuur waarin een medewerker verantwoordelijk is voor een inhoudelijke controle op de SiSa-verantwoording en onderliggend dossier, voordat deze aan de accountant worden overgedragen.
- Draag zorg voor voldoende inzicht in de stand van zaken per specifieke uitkering. Idealiter is uw financiële administratie dusdanig ingericht dat dit eenvoudig hieruit te herleiden is.
- Leg een zichtbare relatie, voor zover van toepassing, tussen de SiSa-bijlage en de nog te besteden subsidies die op uw balans per 31 december 2023 zijn verantwoord.

